

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АДАМ УКУГУ БОЮНЧА
2015 - ЖЫЛЫНДАГЫ БИЛДИРҮҮСҮ****КЫСКАЧА КОРУТУНДУ**

Кыргыз Республикасында башкаруунун парламенттик формасы кабыл алынган, ал президенттик бийликти чектеп, парламент менен премьер-министрдин ролун күчөтүүгө багытталган. 4-октябрда шайлоочулар тынчтык шайлоодо парламенттин жаңы курамын шайлады.

Байкоочулар, анын ичинде ЕККУ да бар, мындай бүтүмгө келишкен: шайлоодо бир аз процедуралык кемчиликтер болсо дагы атаандаштыкта, өлкөнүн демократиялык алгалоосуна түрткү болгондой деңгээлде өттү. 2011-жылкы президенттик шайлоодо ал кезде премьер-министр кызматында турган Алмазбек Атамбаев добуштун 63 пайызын алган. Көз карандысыз байкоочулар шайлоодогу кай бир кемчиликтерге карабастан, шайлоо жалпысынан атаандаштык мүнөздө, ачык өттү деп баалашкан. Кээ бир учурларда бийлик укук коргоочу күч органдарына натыйжалуу көзөмөл орнотуу алган эмес, өзгөчө Жалал-Абад, Ош облустарында.

Адам укугун сактоодогу бир кыйла маанилүү проблемалар төмөнкү маселелерди камтыйт: сот процессинин бардык этаптарында коргоонун негизги процессуалдык жоболорунун кайта-кайта бузулушу; укук коргоо өкүлдөрү тарабынан мыйзамсыз камоолор жана кыйноолор; полиция кызматкерлери улуттук азчылык жана сексуалдык азчылык катмарын такай коркутуп-үркүтүп, кол салып, акча өндүрүп алуусу.

Адам укугун сактоодо кошумча көйгөйлөр да болгон: түрмөлөрдөгү жашоо шарттын начардыгы; жергиликтүү жана эл аралык өкмөттүк эмес уюмдардын (НПО), журналисттер менен демилгечилердин тынчын алып айласын кетирүү; көз карандысыз медиага кысым жасоо; диний эркиндикти чектөө; туташ коррупция; аялдарды, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды, улуттук жана диний азчылыктарды жана сексуалдык ориентациясына же гендердик табиятына шылтоолоп адамдарды дискриминациялоо жана зомбулук кылуу; балдарды кордоп кемсинтүү, адамдар менен соода кылуу; балдарды иштетүү. Өлкөдө адам укугунун сакталышын дагы курчуткан маселе – кыянаттык кылган же коррупция менен айланышкан коопсуздук жана башка өкмөттүк жооптуу кызмат адамдарынын эч жазасыз калган жагдайлары.

Бул кырдаал борбордук бийлик бул жагдайды көзөмөлдөөгө, адам укугун

бузгандарды жоопко тартууга жөндөмсүздүгүн жана бир жагынан каалабагандыгын көрсөтөт, муну менен коопсуздук күчтөрүнө ээнбаштык менен аракет кылууга, жарандардын аялуу катмарына куугунтук жасоого түрткү болуп отурат.

1 Бөлүм. Инсандын кол тийбестигин урматтоо, буга төмөнкү эркиндиктер кирет:

а. Ээнбаштык менен же мыйзамсыз өлтүрүү

Өкмөт же анын агенттери атайылап өзүм билемдик менен же мыйзамсыз өлтүргөндөрү тууралуу далилдүү маалымат келген жок.

“ Ислам экстремисттик иштери” үчүн кесилген 9 туткун 11-октябрда Мамлекеттик пенитенциардык кызматтын 3 кызматкерин өлтүрүп качып кетишкен. Бийлик тез арада беш туткунду кармаган, алардын үчөө түрмөгө кайтып келген соң “жүрөгү ооруп же башка медициналык себептер” менен өлгөн. Калган төртөө кармаганы жатканда, полициянын операциясы учурунда атылган. Кай бир укук коргоочулар бекемдешкендей, эркиндиктен ажыратылган жайларда кыйноого салгандан улам туткундардын өлүмгө дуушар болгон учурлары болду. Өлгөндөрдүн үй-бүлөсүнүн айтуунча туткундагы адамдардын акыбалы жакшы болчу.

б. Жоголуп кетүү

Саясий мотив менен жоголуп кетүүлөр тууралуу эч кабар түшкөн жок, бирок, жергиликтүү жана эл аралык байкоочулар көрсөткөндөй, мурдагыдай эле өлкөнүн түштүгүндө камакка алынгандарды узак убакыт бою ың-жыңсыз камап коюп жаткан учурлар бар.

в. Адамды кыйноо, жана башка ырайымсыз, кордогон иш аракеттерди жана жазаларды колдонуу

Мыйзам кыйноого же башка ырайымсыз, адамгерчиликке сыйбаган, кордогон иш аракеттерди жана жазаларды колдонууга тыюу салат. Мамлекеттик жооптуу кызматкерлер тарабынан кыйноолор болгону кеңири таанылып, кыйноого каршы жана кыйноону болтурбаска көзөмөл кылуучу мамлекеттик органдар түзүлгөнүнө карабастан, бийлик кыйноого алгандыгы үчүн тергөө жана сот иштерин сейрек караган.

2014-жылдагыдай эле, адвокаттар, журналисттер жана адам укугуна мониторинг жүргүзүүчү уюмдар, анын катарында Голос Свободы, Бир Дүйнө жана Адам укугунун Сакчысы (Human Rights Watch - HRW) кабарлагандай,

милиция жана башка укук коргоочу органдардын кызматкерлери тарабынан кыйноого салган, олуттуу кыянаттык кылган учурлар болду. НПОлор билдиргендей, өкмөт кыйноону көзөмөлдөөчү күчтүү органдарды уюштурган, бирок бул органдардын көз карандысыздыгы коркунучта турат.

Голос Свободы аттуу адам укугуна көзөмөл жүргүзүүчү уюм кыйноого мониторинг жүргүзүүдө негизги ролду ойноду жана “Кыйноого каршы коалициянын” башкы уюштуруучусу болду. 18 өкмөттүк эмес уюмдун консорциумунан турган бул Коалиция кыйноолор боюнча доо арыздарды көзөмөлдөөдө Генералдык прокуратура менен бирдикте иштеди.

Генералдык прокуратура көрсөткөндөй, жылдын биринчи жарымында кыйнагандык үчүн 109 доо арыз түшкөн, бул 2014-жылдын ошол мезгилине салыштырганда 25% га аз.

Кыйноого каршы Коалиция кыйноо тууралуу арыздарды өз алдынча да кабыл алып тергөө үчүн Генералдык прокуратурага жиберген. Коалиция кабарлагандай 2015-жылдын тогуз айында кыйноого салгандыгы үчүн 79 арыз түшкөн. Коалиция мүчөлөрүнүн айтуусунда, кыйноо колдонгон деп шектелген күнөөкөрлөргө каршы иштер прокуратурага берилген менен жазаланган эмес. Милиция кызматкерлери кыйноого салгандыгы үчүн соттук тергөө иштери козголгон учурда прокурорлор, соттор менен коргоочу адвокаттар ишти созуп, натыйжада тергөөнүн мөөнөтүн сактоону талап кылган юридикалык талаптарга ылайык, көрсөтмө-түшүнүктөр эскирип, убактысы өтүп кеткен деп, доону четке жылдырууга алып келген.

Генералдык прокуратура прокурорлор милиция кызматкерлери менен тыгыз байланышта болгондуктан, кыйноо тарткандыгы тууралуу доо арыздар боюнча талаптагыдай тергөө жүргүзбөгөндүгүн өкмөттүк эмес уюмдар кооптонуу менен билдиришкен. Бишкектен тышкары аймактарда прокуратура менен милиция кызматкерлери андан да тыгыз байланышта болгондуктан, кыйноого салгандыгы үчүн шектелген иштерди натыйжасында мыйзамдуу айыптоого алып келгендей тергөөнү баштоо дээрлик мүмкүн эмес, дешет коргоочу адвокаттар. НПОлор билдиргендей, соттор, балким, кыйноо жолу менен алынган түшүнүктөрдү такай далил катары колдонгон. Коргоочу адвокаттар билдиргендей, эгерде тергөөчүлөр ишти сот процессине ашырса, жазалоо өкүмү чыгаарына дээрлик толук ишеним бар боло турган.

Голос Свободы берген маалыматтарга караганда, көп учурда тергөөчүлөр кыйноого кирептер болгондугу үчүн доо арыздарды эки жума же андан да көп убакыт тергешкен, бул убакыт ичинде денедеги кыйнагандан калган жаракаттар

айыгып көрүнбөй калган. Коргоочу адвокаттар соттун кароосунда кыйноолор тууралуу билдиришкен, бирок бул көрсөтмөлөрдү соттор, адатта, эске алышкан эмес. Кай бир учурларда кыйноо тарткан деген камактагы адамдар укук коргоо орган кызматкерлеринин коркутуп-үркүткөнүнөн улам кийинчерээк өз көрсөтмө түшүнүктөрүнөн баш тарткан.

Өткөн жылдын аягында Ош областтык соту кыйноолор боюнча милиция кызматкерлеринин үстүнөн доо арызды кароо убактысын аныктаган эмес. Январь айында Ош аэропортунан 339 млн сомду (\$ 4,5 млн) уурдаган деп шектелген 3 адамды кармап, кыйноого салышкан деп милиция кызматкерлерине айып тагылган, анткени кармалгандар бошонуу үчүн пара бербей коюшкан имиш.

Прокуратура январь айында милициянын үстүнөн Бишкектин тергөө изоляторунда жаткан 3 адамды кыйноого салган деген шек менен иш козгоп, тергөө баштаган, анткени 2014-жылдын май айында ал жерде адамдын өлүмү болгон. Голос Свободы уюмунун айтуусуна караганда милиция кызматкерлери Максат Сураналиевди, Улан Бокачиевди жана Канат Кадировду күнөөнү мойнуна алдыруу үчүн уруп-согуп, полиэтилен пакетти башына кийгизип, сексуалдык кордукка салып кыйнашкан. Прокурордук текшерүү жылдын аягына чейин созулган.

16 апрелде сот улуту өзбек Дилиор Жумалиевди тыюу салынган Хизб ут-Тахрир тобунда мүчө болгондугу үчүн 6 жылга эркинен ажыраткан. Дилиор Жумалиевдин адвокаты мындай деп билдирген: адвокат аны сотто көргөндө мээси чайкалгандыгынын белгилери бар болчу. Адвокаттын айтымында кармалган адамдын денесиндеги жаракаттан улам Улуттук Коопсуздук Мамлекеттик Комитети (УКМК) медиктерди жардамга чакырууга аргасыз болгон.

Байкоочулар кабарлагандай, Жумалиев эркинен ажыратылган соң бийлик, күнөөсүн өтөөчү туруктуу жайга жибергенче аны түрмөнүн ооруканасына жөнөткөн. Кадырлуу журналисттин айтымына караганда, анын ооруканага жатып калганынын себеби Улуттук Коопсуздук Мамлекеттик Комитеттин (УКМК) түрмөсүндө жатканда алган жаракаттары болгон.

Бул жаракаттарына карабастан, аны кыйноого алгандарга каршы кылмыш иши козголгон жана соттун кароосунда да эч бир далил жокко чыгарылган эмес.

Түрмөлөрдөгү жана тергөөгө чейинки камакка алуучу жайлардагы жашоо шарттары

Түрмөлөрдөгү жашоо шарттары абдан начар, кай бир учурда тамак-аштын, медициналык дары-дармектердин жетишсиздигинен же такыр жоктугунан, сууктан жана ырайымсыз мамиледен улам кээде өмүргө кооптуу жагдай туулат. Тергөө изоляторлорунда жана убактылуу абак жайларында кармалгандар жык-жыйма болуп, жашоо шартынын начардыгы жана кызмат өкүлдөрүнүн ырайымсыз мамилеси түрмөдөгүдөн да абдан катаал болгон. Камактагылардын кай бирлеринин сөзүнө караганда, администрация менен кароолдун болгон милдети камактагылардын качып кетпесин гана камсыз кылуу, кармалгандардын коопсуздугу өздөрүнүн колунда, ошол үчүн кармалгандар өз ара бирин бири коркутуп, сабап, кыйноого алган учурлар кездешет. Түрмөлөрдөгү көптөн бери тамырлаган бандалар түрмөдөгү коопсуздукту кантип тескеп тургандыгын байкоочулар айтып берген. НПОлордун маалыматтарына караганда бийлик бул топторду таркатууга аракет кылган эмес, анткени топтор абдан күчтүү жана аларды таркатуу түрмөдөгү баш-аламандыкка алып келиши мүмкүн.

Физикалык шарттар: Эреже катары, бийлик жашы жете элек жарандарды чоң адамдардан бөлүп кармаган, бирок, убактылуу абак жайларында орун жок болгондуктан, башка жайлардын ыгы келбегендиктен бирге камашат. Соттолгондор кай бир учурда иштери апелляция учурунда тергөө изоляторлорунда жатышат.

Администрация: Алдын ала камакта жаткандар келген адамдарга жолуга алышпайт. Туткунда жаткандар түрмөнүн администрациясынын үстүнөн жогорку органдарга доо арыз бере алышат. Бир Дүйнө уюмунун маалыматтары боюнча, түрмө кызматкерлери мындай доо арыздарды каттап, кабыл алуу иштерин так жасаган эмес. Көп байкоочулар камакта жаткандардын кыйноого кирептер болгондугу тууралуу доо арыздары иш жүзүндө болуп жаткан окуялардын бир азын гана түзөт деген ишенимде. Байкоочулар билдиргендей, туткунда жаткандардын негизги керектөөлөрдү, азык-түлүк, ичүүчү суу, коопсуздук жана капастарды пайдалануусунда түрмөнүн бандалары менен түрмө бийлиги биргелешип иштешет.

Көз карандысыз мониторинг: НПОлордун жетекчилери билдирген: түрмөлөрдө жана камакта жаткандарга жолугуу ачыгыраак болуп калды. Мониторинг жүргүзүүчү топтордун көпчүлүгү, анын катарында Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭАККК) да эч тоскоолдуксуз кире алышкан. Кай бир өкмөттүк эмес уюмдар, анын ичинде Бир Дүйнө, Справедливость уюмдары өз алдынча түрмөлөргө барып медициналык, психологиялык жардам көрсөтүүгө укугу болгон. Эл аралык Кызыл Крест Комитети (ЭАККК) каалаган жерине барууда эч тоскоолдук болгон эмес. Алардык визиттери капыстан болуп, камактагылар

менен көзмө-көз сүйлөшүп, алар өз жагдайлары тууралуу жаап-жашырбай айтып беришкен. Эл аралык Кызыл Крест Комитети бийлик менен өз ара түшүнүшүү тууралуу меморандумга ылайык иш жүргүзгөн жана алардын ишкердигине ачык уруксат берилгендиги тууралуу ички мыйзам жок болсо дагы мамлекет тарабынан аларга жакшы колдоо көрсөтүлгөн. ЭАККК өзүнчө абак жайды уюштурууда жакшы ийгилик болгондугун белгиледи: туберкулез дартын жугузуп ооруган туткундардын бардыгын бир жайга чогуу жаткырышкан. ЭАККК кабарлагандай, жугуштуу дарты бар туткундардын бардыгын бир жайга кармоо менен пенитенциардык системада отургандар арасында туберкулез менен ооругандардын саны жарандык калк арасында ооругандардан да азайган.

Парламент тарабынан 2012-жылы кыйноого салуунун жана башка адамгерчиликсиз мамиле менен жаза колдонуунун алдын алуу максатында Улуттук Борбор уюшулган, бул борбор көз карандысыз жана бейтарап орган болгондуктан камак жайларга мониторинг жүргүзүүгө укугу болгон. Борбордо 11 мамлекеттик кызматкер иштейт, алар ар кай жерде 7 офисте жайгашкан, алар камакка алган жайларды айтпастан капыстан барып жолугууга укуктуу. Алар адам укуктарын сактоочу уюмдардын мүчөлөрү менен бирдикте визит жасоого болот, аларга демилгечилер дайыма кошулуп барышат.

Генералдык прокуратура июль айында кыйноого салууну тергөө жана сот аркылуу кароо максатында көз карандысыз атайын кызмат уюштурду. Көз карандысыз атайын кызмат борбордо жайгашкан, мунун максаты –кыйноого салуу фактысы орун алган аймактан башка жактагы прокурорлорду тартуу мүмкүнчүлүгү туулат. Байкоочулардын пикири боюнча тергөөчүлөр ишти иликтөөгө тоскоол болуучу жергиликтүү таасирлерге азыраак учурамак. Жылдын аягында жаңы кызматтын иш-аракеттери тууралуу маалымат келген эмес.

d. Мыйзамсыз камакка алуу же туткундоо

Мыйзамсыз камакка алууга жана туткундоого тыюу салынганы менен 2010-жылы жана андан берки жылдары улуттар аралык жаңжалдан улам бул көрүнүш көбөйдү. Расмий мамлекеттик статистиканын БУУнун Адам укугу боюнча Комитетине Бардыгын мезгили-мезгили менен серептөө алкагында 2014-жылкы билдиргенине ылайык, 2010-жылдагы окуялардын кесепетинен жапа чеккендердин 69%ы өзбек улутундагылар болгон. Буга карабастан, мамлекеттик маалыматтарга ылайык, бул окуяларга катышкандыгы үчүн кармалгандардын 71%ы, кылмыш кылганы үчүн айыптуу деп табылгандардын 73% ы өзбек улутундагылар жана 24 % ы гана кыргыз улутундагылар болгон.

НПОлор кабарлашты: айыпка кесилген улуту кыргыздардын көпчүлүгүнө айып пул төлөө, шарттуу көзөмөл астында жүрүү жана башка жеңил жазалар берилген, соттор өзбек улутундагыларды узак мөөнөткө түрмөгө кескен. Баланс сакталбагандыктан, акыйкатсыздыкка нааразылык байкалганын НПОлор кабарлашкан.

Кай бир өзбектер 2010-жылкы улут аралык жаңжал учурунда кылмыш кылган деген шылтоо менен, кылмышка шектүү деп айыпталгандар менен тааныштыгы же карым-катышы бар деген шек менен камактан бошотулган эмес. Туткунга алынгандардын кээ бири билдиргендей, алар жаңжалга эч тиешеси жок болгон. 2010-жылкы окуяларга байланыштуу мыйзамсыз туткундоолор бүткөн менен Оштогу укук коргоочу уюмдар билдиргендей, тыюу салынган диний уюмдарга катышы бар жана “диний экстремисттик ишкердик” менен шугулданган деген болжол менен камакка алуу учурлары болгон.

Инсандыгын күбөлөндүргөн документи жок болгону үчүн камакка алуу адаттагы иш болуп калган. Адвокаттар кабарлагандай, милиция адамдарды жалган айып менен камакка алып, кайра бошотуу үчүн пара өндүрүшкөн. Укук коргоочулар кармалгандар бошонуп чыгуу үчүн акча төлөөгө муктаж болгон системаны такай талкуулап келишти.

Милиция менен коопсуздук органдарынын ролу

Жалпы кылмыш-жаза жана жергиликтүү кылмыш иштери Ички иштер министрлигинин компетенциясына кирет, ал эми мамлекеттик деңгээлдеги кылмыш иштерин алып баруу УКМКнын компетенциясында. Президенттин кароол кызматы да УКМКнын көзөмөлүндө. Генералдык прокуратура жергиликтүү жана мамлекеттик кылмыш иштерин тергейт.

Укук коргоочу органдардын өкүлдөрү айрыкча Түштүктө мыйзамсыз камакка алууларга, камакка алынгандарга запкы көрсөтүп, зомбулук менен акча өндүрүүгө катышкан учурларын жергиликтүү жана эл аралык байкоочулар билдиришкен.

Ички иштер министрлигиндеги жооптуу кызматтагы саналуу адамдарды коррупция, кызматынан кыянаттык менен пайдалангандыгы, зомбулук менен тоногондугу жана милициянын ырайымсыз иш-аракеттери үчүн бийлик кызмат ордуна бошоткон же иши сотко ашырылган учурлар болгон.

НПОлор менен юридикалык байкоочулар адатта белгилешкендей, милицияда жана бардык мамлекеттик кызматтарда улуттук азчылык өкүлдөрү аз. Расмий

маалыматта, улуттук азчылык (кыргыз эместер) милициянын болжол менен 6 %ын түзөт. БУУнун маалыматында калктын 27% ын улуттук азчылык түзөт.

Камакка алуу иш тартиби, камактагыларга жасалган мамиле

Жазык иш тартибинин кодекси боюнча, сот гана тинтип-издөөнү жана камакка алууну аткаруу кагаздарын чыгара алат. Активисттер билдиргендей, милиция пара өндүрүүгө мүмкүн болгондуктан өзүн өзү коргой албаган айыпталуучулар менен алектенишкен, алар айрыкча тыюу салынган диний материалдарды сактаганы үчүн күнөөлөнгөн өзбек улутундагылар болгон . Бир кармагандан кийин бийликтер тагылган айыпты расмий көрсөткөнгө чейин мыйзам алкагында 48 ден 72 саатка чейин камакта кармоого укуктуу; бийликтер жалпысынан бул чектөөлөрдү аткарып жатты. Мыйзам боюнча тергөөчүлөр камакка алынгандын үй-бүлөсүнө 12 сааттын ичинде ал жөнүндө билдирүүгө милдеттүү, бирок алар бул жобону ирээти менен туура аткарган жок. Расмий айыптоодон кийин, айыпталуучуну сот караганга чейин бир жыл камакта кармоо чечимин сот өзү аныктайт, андан кийин мыйзам боюнча аны бошотушу керек. Иштеп турган барымта системасы бар.

Камакка алынган же кылмыш менен айыпталган адамдар мамлекет тарабынан юридикалык жардам алууга укуктуу. Мыйзам боюнча, айыпталуучу камакка алынаары менен коргоочу адвокатынан кеңеш алганга укуктуу, бирок көп убакта башында андай жолугушуулар сотко чейин болгон эмес. Укук коргоочу топтордун айтуусу боюнча бийлик адаттагыдай камакка алынган жашы жете элек балдарга коргоо адвокаттарын берүүдөн баш тартып жатты, мыйзам мындай учурларга жол бербестигине карабастан, көп учурларда жашы жете электердин ата-энесине алардын камалгандыгы жөнүндө билдирбей жана алардын ата-энеси же адвокаты жокто сурак жүргүзүштү. Бийликтер жашы жете электерди коркутуп, айыпты мойнуна алдырып, кол койдурган учурлар болгон деген маалыматтар келген.

Кылмышка шектүүлөрдүн айрым түрүн үй камакта кармоого мыйзам жол берет. Укук коргоо органдары мыйзамды өздөрү каалагандай пайдаланып, майда кылмыш үчүн адамдарды камакка алып, андан ири кылмыштарды карабай койгон учурлар да болгон деген билдирүүлөр келип жатты.

Мыйзамсыз камакка алуу: Мурдагы жылдардагыдай, бул жылы да НПОлор жана байкоочу уюмдар, анын ичинде Голос Свободы, “Бир Дүйнө”, ХБЮМАН РАЙТС УОТЧ, Справедливость, БУУнун Адам Укугу боюнча Жогорку Комиссариаты жана ЕККУ мыйзамсыз камоо учурларын катташкан. Байкоочулардын көбү мыйзамсыз камоо учурлардын санын билүү мүмкүн эместигин ишендиришти, анткени анын көбү катталган эмес. Түштүктөгү

НПОлордун айтуусуна караганда, диний экстремист тобуна кирген деген болжол менен көп учурда Өзбек улуттагы инсандарды камакка алуу жана куугунтуктоо улантылып жатат. Камалган адамдар көп учурда сот системасынан качып, бошонуп кетиш үчүн камакка алган кызматчыларга акча төлөй салып кутулуп кетүүгө аракет кылган, деп коргоочу адвокаттар билдирген. Коргоочу адвокаттар бул практика көбүнчө Түштүктө кеңири тараган деп ишенишет. Байкоочулардын пикиринде бийлик бул адамдарга көз салганынын себеби алар динчил жана аялуу катмарга кирет.

Тыюу салынган Хизб ут-Тахрир экстремисттик диний тобуна катышы бар деген айып менен камакка алуулар болгондугу жана бул тенденция 2014-жылы күчөгөнү тууралуу кабарлар келди.

“Бир Дүйнөнүн” билдирүүсүнө караганда, мындай камоолор кээ бир учурда укук коргоо системасында коррупциянын болгондугунан улам чыккан. Алардын үйүнө милиция тинтүүгө уруксат берген расмий кагазы бар демиш болуп, кирип келишкен. Милиция кызматкерлери үйлөргө кирип Хизб ут-Тахрирге колдоо көрсөткөн материалдарды табымыш болушуп адамдарды камаган учурлары бар деген имиштер болду.

Мисалы, 9-февралда Ички иштер министрлигинин кызматкерлери тарабынан өзбек улутундагы Rashod Камалов кармалган, ал Кара-Суу шаарындагы Аль-Sarahsi мечитинде имам болгон. Камаловду коргоочу адвокаттардын сөзүнө караганда, үйүнөн милиция тыюу салынган Хизб ут-Тахрир экстремисттик уюмуна тиешелүү адабияттарды тапкан Милиция билдирди: Кара-Суунун 10 жашоочусу Камалов алардын балдарын Сирияда ислам мамлекетин орнотуу үчүн күрөшкө катышкыла деп ынандырган, деп арызданган. Милиция колунда Камалов ислам халифатын орнотуу тууралуу үгүт жүргүзүп жаткандагы видео далил бар деп билдирген. Камаловдун коргоочу адвокаттары болсо Камаловдун үйүнөн табылган бир дагы материал экстремисттик маанайда эмес деп бекемдешти. Камалов 5 тен 6 жылга эркинен ажыратылган. Анын коргоочу адвокаттары жылдын аягында соттун өкүмүн кайра кароого арыз берген.

Сотко чейин Камакта Кармоо: Абактын кодексине караганда, бийликтер кылмышка шектүү адамды расмий иликтөө учурунда сотко чейинки абакта кармай алат. Мыйзамдын жалпы тартиби боюнча иликтөө 60 күн менен чектелет. Мыйзамды аткаруу тартибинин узакка созулушу, коргоочу адвокаттарга кайрылуу мүмкүнчүлүктөрүнүн чектелиши жана иликтөөнү жүргүзүү жөндөмүнүн начардыгы айыпталуучунун сотко чейин камоодо турган убактысын көп учурда узакка созуп жатты, алардын кээ бири бир жылга чейин мыйзам боюнча камакта кармалып калышты.

д. Соттун Калыс жана Ачык Өтүшүнөн Баш тартуу

Мыйзам көз карандысыз сот системасын камсыз кылат, бирок соттор таасирге моюн сунуп, же коррупцияга кирип кетишкен, жана соттун чечиминин жыйынтыгы алдын-ала көрсөтүлгөн учурлар да болгон. Бир нече булактар, анын ичинде НПОлор, адвокаттар, расмий кызматкерлер жана жеке жарандардын айтымына караганда, сот болуп иштегендер өз кызматында туруш үчүн пара бергени тууралуу ишендирип айтышты. Пара алуу сотто иштегендердин арасында кеңири таралган, деп көпчүлүк адвокаттар айтты, жана акыйкаттыкты колдоодо мыйзамдуу аракеттерин колдонуусу “Дон-Кихоттун шамал тегирменин ийүүгө аракет кылганындай” көрүнүш деп сүрөттөдү.

Бийликтер жалпысынан сот чечимдерин урматтады.

Көптөгөн НПОлор акыйкат тергөө иштеринде дайыма укуктун бузулушун айкындады, ага күчкө салып айыпты моюнга алдыруу, кыйноону колдонуу, коргоочу адвокат берүүдөн баш тартуу жана кылмышка далил жоктугуна, кылмыштан актоочу далилдер болгонуна карабастан, сот өкүмүн чыгаруулар кирет. Айыпталуучуларды жана алардын коргоочуларын сот болгон жеринде жана соттон тыш жерде коркутуу жана зомбулук көрсөтүү, жапа чеккендердин туугандары жана курдаштары тарабынан сотту коркутуусу жөнүндө эл аралык байкоочулар билдирди. 2010-жылдан бери андай жоруктардын саны азайса дагы, НПОлор мындай адаттардын улантылганын билдирген. 2010-жылдагы саясий кылмыштар үчүн соттолгон улуттук азчылыкты түзгөн айыпталуучулардын басымдуу көпчүлүгүнө өмүр бою камакта туруу өкүмү чыгарылганын бир нече НПОлор баса көрсөттү. Справедливость аттуу НПОнун өкүлү Жалал-Абад аймагында 2010-жылкы дүрбөлөңдөн кийин камак жазасын алгандардын 97 пайызын Өзбек улуттагылар түздү, деп көрсөттү. Кээ бир Кыргыз улутундагыларга штраф төлөө, байкоо астында жүрүү, жана башка жеңил айыптар берилген. Өкүлдүн көрсөтүүсү боюнча, Жалал-Абадда 25 адамга өлтүрүү же башка өлтүрүүгө байланыштуу кылмыштары үчүн өмүр бою камак жазасына өкүм чыгарылган. Алардын бардыгынын улуту Өзбек болчу. Башкы Прокуратуранын билдирүүсү боюнча 2010-жылдагы окуяга байланыштуу кылмыш боюнча беш иликтөө иши жылдын аягында да улантылууда.

Иликтөө Иш Тартиби

Айыпсыз деп болжолдоо принцибин кошуп, мыйзам айыпталуучунун укуктарын камсыз кылат, бирок бийликтер бул укуктарды дайыма бузуп жатты. Сот аткаруу системасы иш жүзүндө адаттарын улантып, айыпсыз деп болжолдоо принцибине каршы иштеп жатты, жана соттон мурун жүргүзүлгөн иликтөөлөрү дээрлик күнөөлүү деп айыпталыш үчүн жетиштүү далилдерди

чогултуп негиздөөгө жумшалды. Эгерде сот айыптуу же айыбы жок деп чечим чыгара албай, жана иликтөө ишин жүргүзүүгө далилдер жетишсиз болгон учурунда, кылмыш иши иликтөө органдарына андан ары тергөөгө кайра жиберилген, жана кылмышка шектүү адамдар камак астында кармалып турушу мүмкүн. Эки жолу бир кылмыш үчүн соттоолуудан коргоочу мыйзам жок. Эгерде кылмышта айыптуу деген далилдери жетишпесе, сот тергөөчүлөргө ишти кайра иликтөөгө жибергени жөнүндө коргоочу адвокаттар нааразычылык менен айтышты. Кылмыш иш тергөөдөн сотко жеткен учурда, айыпталуучуга сот күнөөлүү деген чечим чыгарышы анык экенин коргоочу адвокаттар жалпысынан билишчү. Жергиликтүү байкоочулар жана эл аралык НПОлордун айткандарына караганда, бийлик милициядан кылмыш иштерин натыйжалуу бүтүрүүсүн талап кылгандан улам, күнөөлүү деген чечимдердин пайызы жогорулады. Коргоочу адвокаттардын айтуусуна караганда, соттор канчалык далил аз болсо даайыпталуучуларга шарттуу өкүм чыгара беришкен. Мыйзам боюнча соттор айыпталуучуга кайсы айып тагылганы тууралуу тез арада толук маалымат бериши керек. Кереги болгондо айыпталуучулар котормочу менен камсыз болушу керек.

Мыйзам боюнча сот мамлекет тилинде, Кыргыз тилинде, же расмий тили Орус тилинде, өтүшү керек. Сот өткөн учурунун көбүндө иш тартиби айыпталуучунун сот залында капастын ичинде турушун талап кылат. Мамлекеттик жашырын сыр, же айыпталуучунун жеке турмушуна тиешелүү учурдан башка шарттарда сот жалпысынан элдин астында ачык өткөн, сот жабык өтсө дагы, айыпты ачык жарыялаган. Саясатка байланыштуу деп аталган кылмыш иши каралып жатканда, байкоочулардын кээ бирине сот залына кирүүгө сот кызматчылары уруксат берген жок. Прокурорлор кылмыш иштерди соттун астына алып келет жана соттор кылмыш ишин кароо тартибин алып барат. Кылмыш иштер бир соттун кароосу астында өтөт, ал эми үч соттон турган комиссия апелляцияны карайт. Соттун өкүм чыгарууга жана кандай жаза берүүгө толук бийлиги бар. 2010-жылы кабыл алынган мыйзам боюнча, кылмыш иштерин иликтөөдө калыстар тобун чакыруу айрым жерлерде 2012-жылдан башталмакчы, бирок бул иш тартипти өкмөт жүзөгө ашырууну кечиктирди.

Мыйзам сот иликтөө учурунда коргоочу адвокат менен айыпталуучу каалашынча жолугушуусун камсыз кылат. Мындай жолугушууга расмий уруксат берилиши керек жана алар дайыма эле берилген эмес. Муктаждыгы болгон айыпталуучуну бийлик өкмөттүн каржысынан коргоочу адвокат менен камсыз кылган жана айыпталуучу коргоочу адвокаттан баш тартып, өзүнчө коргонууга мүмкүндүгү болгон. Мамлекет камсыз кылган кээ бир коргоочу адвокаттар тергөөчүлөр менен бирге болуп, айыпталуучуларын тиешелүү

деңгээлде коргобогонун HRW, жергиликтүү НПОлор, коргоочулар билдиришти. Байкоочулардын көбү, тактап айтканда Түштүктө иштеген адвокаттарды “чөнтөк адвокаттар” деп сүрөттөгөн, алар айыпталуучулардан милиция менен прокурорго пара бергенге жардам кылып, акысына камактагылардын бошонуп чыгуусун камсыз кылган. Эл аралык байкоочулар айыл жеринде борборго караганда коргоочу адвокаттардын иш сапаты бир топ начар экенин билдирди. Көп учурларда экстремизмге тиешелүү айып тагылган адамдарга милицияга жакын байланышы жок коргоочу адвокатты табуу кыйын болду. Кээ бир учурларда НПО байкоочулары коргоо адвокаттарын иш жүрүшүн билбейт деп айыптаган.

Мыйзам боюнча айыпталуучу менен анын коргоочусу соттон мурун күнөө далили менен таанышууга, бардык сот иштерине катышууга, күбөлөрдү суракка алууга, далилдерди көрсөтүүгө, күбөлөрдү чакырууга уруксаты бар. Сот бул суроо-талапты көп учурда аткарган жок. Адатта күбөлөр өздөрү келип көрсөтмө берүүсү талап кылынат. Кээ бир атайы учурларда сот аудио жана видео аркылуу далилдеп берүүгө уруксат берди. Айыпталуучу жана адвокат мыйзам боюнча эркин, бетме=бет жана каалашынча сүйлөшүүгө укугу бар. Айыпталуучу менен айыптоочу соттун чечимине апелляция берүүгө укугу бар. Кайра кароо соту айыпталуучуга төмөнкү сот чыгарган жазаны күчөтүүгө акысы бар.

Мурдагы жылдардагыдай эле 2010-жылы Кыргыз улутундагыларга каршы чагым баштап жана зомбулук жасагандыгы үчүн камакка алынган Өзбек улутундагылардын соту мыйзамды жана эл аралык акыйкаттуулук өлчөмдөрүн бузду. Бул сот процесстери учурунда ага байкоо жасаган НПОлор жана айыпталуучулардын ата-энелери сотто укуктардын дайыма бузулганын билдиришти, буга коркутуп айыпты моюнга алдыруу, кыйноону колдонуу, коргонуу мүмкүнчүлүгүн тануу, айыпталуучу менен коргоо адвокаттарына сот залында жана андан тыш жерлерде коркутуп, зомбулук жасоо, жапа чеккендердин туугандары же алардын курдаштары тарабынан тергөөчүлөрдү коркутуу жана айыптоого далилдери жок, же кылмыштан актоочу далилдери болгонуна карабай, жаза өкүмүн чыгаруу сыяктуу мыйзам бузуулары кирет.

Азимжон Аскарров (1. д бөлүмдү кара, Саясий Көз Карашы үчүн Камакка Алынгандар жана Туткундар), Теги Өзбек, адам укугу боюнча активист, 2010-жылы Базар Коргон милиция кызматкерин өлтүргөнү үчүн башка кошо айыпталган жети адам менен бирге күнөөлүү деп камалган, жылдын аягында камакта калган бойдон турду. 2012-жылы Аскарровдун коргоочу адвокатынын бири расмий арызын же “сүйлөшүүсүн” жазуу түрүндө БУУнун Адам Укугу Комитетине жиберди, анда өкмөттү далилдерди сотко көрсөтпөй кармап, күбөлөрдү коркутуп, жана аны кыйноого дуушар кылганы тууралуу далилдерин тиркеп жиберген. Өлкө Жарандар жана Саясий Укуктары боюнча Эл аралык

Макулдашуусуна кол койгондуктан жеке адамдар өлкөнүн бул документтин айрым беренелерин бузуу учурларын кароого көтөрүп чыга алат. Жылдын аягында бул көрүнүш боюнча комитет чечим чыгарган жок.

Саясий Көз Карашы үчүн Камакка Алынгандар жана Туткундар

Оппозиция партиясынын мүчөлөрү жана Өзбек улутундагылар сот тарабынан саясий иш-аракети үчүн айыпталды. Зомбулукка жана сот процесси менен апелляциянын акыйкат болушуна байланыштуу көптөгөн суроолор болгондуктан кай бир байкоочулар аларды “саясий камактагылар” катары карайт.

Азимжон Аскарров теги Өзбек, адам укугу боюнча активист, 2010-жылы милиция кызматкерин өлтүргөнү үчүн башка кошо айыпталган жети адам менен бирге күнөөлүү деп камалган, жылдын аягында камакта калган бойдон турду.

Аскарровдун коргоочу адвокаты 2014-жылы Бишкек сотторуна доо арыз жазган, анда өкмөт актоочу далилдерди көз жаздымга салганы, Аскарровдун кыйноого кирептер болгону тууралуу тергөө жүргүзө албаганы айтылган, бул жылы Аскарровдун адвокаттары маселени жергиликтүү дэңгээлде чечүүгө эч аракет кылышкан жок, БУУнун Адам Укугу Комитетине кайрылган каты боюнча чечимди жылдын аягына карай күтүшкөн.

2013-жылы камак кызматы Азимжон Аскарровга жыл сайын алты жолу жолугушууга уруксат берээрин билдирген. Буга карабастан, Бир Дүйнө НПО башчылары ага үзгүлтүксүз каттап тургандагы шарты медициналык, психологиялык, жана башка жардам көрсөтүүсү болгон. Алардын айтуусу боюнча Аскарровдун физикалык туруму начар бойдон калууда. Аскарров өкмөттүк дарыгерлердин кароосунан баш тарткан үчүн бийлик аны башка дарыгерге каратуудан баш тартты.

Жарандык Сот Иш тартиптери жана Коргоосу

Конституция жана мыйзам жарандык иштерде көз карандысыз жана калыс кароону камсыз кылат. Кылмыш иштердегидей эле жарандык сот системасы да тышкаркы жактан басымдын таасиринде, анан катарында өкмөт да бар. Жергиликтүү соттор жарандык, кылмыш, экономикалык, административдик жана башка иштерди карайт. Жогорку сот эң чоң даражадагы сот бийлиги болуп эсептелет.

е. Өзүмдүк иш, Үй-Бүлө, Үй, же Кат Алышууга Мыйзамсыз Кийлигишүү

Мыйзам боюнча тыңшоо аспаптарын колдонууга, үйдү тинтүүгө, кат алыш-беришти кароого жана ага окшогон иштерине, ошондой эле улуттук коопсуздукка караштуу учурларды кошуп, башкы прокурордун макулдугу керек. Мыйзамда, расмий кызматкерлер тыңшоочу электрондук байланышуу аспаптарын кылмышты болтурбоо үчүн, соттун чечими менен гана колдоно алат, деп айтылат. Он бир өкмөт агенттиктерине жарандардын телефон, жана интернет аркылуу кат алышууларын байкап кароо мыйзам менен ыйгарылган. Мегаком жана Билайн телефон операторлору коопсуздук кызматтары жарандарды тыңшагандарын ырастады.

29-майда чет өлкөлүк чиновник Азимжан Аскарровдун аялы Хадича Аскаровага жолуккандан кийин УКМК кызматкерлери аялдын үйүнө барып, 30 мүнөт суракка алган.

Коргоо жана Куралдуу Күчтөр Мыйзамы аскерлерге мамлекеттик коопсуздук үчүн жеке менчикти конфискациялоого укук берет.

2-Бөлүм. Жарандын Эркиндигин Сыйлоо, анын ичинде:

а. Сөз жана Басма Сөз Эркиндиги

Мыйзам сөз жана басма сөз эркиндигин камсыз кылат.

Өзүн өзү цензуралоо бар болсо дагы редакторлор менен саясий фигуралар талуу маселелер өкмөттүк маанайда чагылдырылсын деп кысым жасашат. Кээ бир журналисттердин билдирүүсүнө караганда аларды талуу маселелерди жазгандыгы үчүн опузалашты. Буга улут ортосундагы мамиле, диний экстремизм, же өлкөдө улутчулдуктун өсүшүнө байланыштуу маселелер кирет. Мындай жагдай өзгөчө Өзбек тилиндеги медиаларда байкалды. Башка журналисттер элге белгилүү адамдарды сынга алганы үчүн опузага туш келгенин сезишти. Көп журналисттер куугунтук менен жазадан корккондорунан өздөрү абайлап жазганы тууралуу билдиришти.

Сөз Эркиндиги: Бийлик өлкөнүн түштүгүндөгү улуттук араздыкка байланыштуу талуу маселелерди талкуулоону токтоткула деп 2010-жылы чечкиндүү чара кабыл алды.

Медиалардын эркиндиги: Жыл бою көз карандысыз медианын эркин иштешине тоскоолдук кылган учурлар болду. Мисалы, орус тилинде чыгуучу ири Вечерка гезитинин ээси менен редколлегиясы ырастагандай, гезиттин акцияларын тартып алып менчик ишканаланы өкмөткө жакын бирөөгө өткөрүп берүүгө президент администрациясы менен өкмөттүн катуу аракети байкалган. Медиалардын кабарлоосуна караганда, 2014-жылдын сентябрь айынан тарта Вечерний Бишкек гезитинин ээси Александр Ким айткандай, өкмөттөгү күчтүү

байланышы бар бизнесмендер компаниянын акцияларынын бөлүгүн аларга өткөрүп берүүнү талап кылган.

Ким берүүдөн баш тартканда салык жана финансы органдары анын ишин тергөөгө алып, январь айында сот гезиттин жарымын өкмөт менен тыгыз байланышы бар бизнесменге берүүгө милдеттендирген. Медиа тармагындагы байкоочулар муну гезиттин көз карандысыздыгын азайтуу аракети деп баалашты. Апрельде Вечерний Бишкек билдирүү жарыялаган, анда тартып алууга катышкан адамдардын президентке катышы бар деп айтылган.

Байкоочулар ырасташкандай, өкмөт санариптик телеге өтүүгө басым жасагандан тарта медиа чөйрөсү байкаларлык тарый түштү.

Жаңы санариптик технология сигналды көп аймакка таратып калгандыктан бийлик Ошто жайгашкан Ынтымак аттуу каналдан кыргыз айылдарына берүүлөрдү кыскартуусун талап кылды.

Байкоочулар ырастагандай, санариптик телеге өтүү бийликти жакшы каржыланган бир аз станциянын ээлерине топтоп берет, анткени кичинекей аймактык же оппозициялык станциялардын санариптик көрсөтүүгө өтүү үчүн жаңы жабдууларды алууга каражаты жетпейт.

Мыйзам чет элдик граждандарга жергиликтүү медианы менчиктөөгө тыюу салат, ошого карабастан, чет элдиктер жергиликтүү партнерлору аркылуу бир азына ээ. Орус тилиндеги телестанциялар эфирдин көбүнө ээлик кылат жана рейтинг жогору. Россиянын бир топ медиасы олкодө эркин иштеген жана бийлик аларга жергиликтүү медиа катары мамиле жасаган.

Зомбулук жана Тынчсыздандырып Айласын Кетирүү: Журналисттерге бийлик менен байланышы бар деп эсептелген адамдар кол салган учурлар болгон. Көз карандысыз журналист Булат Сатаркулов оппозициядагы саясатчы Адил Турдукулов чет элдик жооптуу кызмат адамына жолугушуу максатында кетип баратканда чек арачылар аны өткөрбөй жатканын видеого тартып алгандан кийин, 23-январда белгисиз адамдар ага кол салган.

Көзөмөлдөө же Мазмунун Чектөөлөр: Телекөрсөтүүгө жана радио берүү компанияларына мыйзам орчундуу чектөөлөрдү киргизет жана аны Кыргыз тилинде жана мазмуну жергиликтүү болушун талап кылат. Адам Укугу активисттери бул мыйзам конституцияга каршы дейт, анткени ал конституциялык сөз эркиндигине жана маалыматты алууга мүмкүнчүлүктү берген укуктарына каршы турат.

Мурдагы жылдагыдай, журналисттер жана НПО башчылары кээ бир жаңы чыккан медиалар өздөрүнүн кабарчыларына белгилүү саясатчыларды жана расмий өкмөт кызматкерлерин сынга албасы жөнүндө инструкция беришти, деп айтышты. Айрым булактар кабарлагандай, жаңылыктарды чагылдыруучу кай бир медиалар өкмөт органдарынан “суроо талап” алганын билдирди, өкмөт

органдары жаңылыктарды белгилүү бир аспектиде чагылдырууну же кээ бир жаңылыктарды чагылдырбоону сунуш кылды.

Медиа жана НПОнун лидерлери айтышкандай, Мамлекеттик радио теле уюмдары катуу кысым алдында калышкан, алардан мамлекеттик саясатты жана демилгелерди жылдыруу жана НПОлорду, активисттерди, жарандык коомдун активисттерин сынга алууну чагылдырган материалдарды уюштуруу талап кылынган. Бир топ учурларда бир катар мамлекеттик массалык маалымат каражаттары НПОнун лидерлерине бир мезгилде дээрлик бирине-бири окшош чабуул жасаган. Байкоочулар ырастагандай, бул сюжеттер дяр түрүндө дароо эфирге чыгарууга буйрук менен кошо келген.

Ушак Мыйзамдары: Ушак кылмыштуу жазык эмес болгону менен, 2014-жылы кабыл алынган Туура эмес жалаа жабуу Өзгөртүүлөрү “ушакты кайра кылмыштандыруу” болуп эсептелээрин НПО башчылары сүрөттөдү. Журналисттердин баса көрсөтүүсүндө, бул мыйзам журналисттерди жана медианы жарандар сотторунда орчундуу ушак боюнча соттошууга жол ачып берет, жана бул медианы же журналисттерди банкротко алып келиши мүмкүн, деп айтышты. Бирок, январь айында Жогорку сот мыйзамдын аракет чөйрөсүн тарытты, мыйзам милициянын отчетунда атайылап жалган маалымат тараткан учурунда колдонулат, ал эми мыйзам медиянын билдирүүлөрүнө карата колдонулбайт.

Өзүнүн билдирүүсүндө Фридом Хауз, “уяткарып кемсинтүү” жана “өкмөт кызматындагы адамды “уяткарып кемсинтүү” кылмыштуу жазык болуп эсептелиши улантылат, жана бул мыйзам өлкөнүн сөз эркиндиги жана массалык медиасына зыяны чоң, деп баса көрсөттү. Медиа Саясаты Институтунун башчысы анын ишканасы дайыма ушак жана жалаа жабууда күнөөлүү, деп айыпталган журналисттерди коргогону, жана медианын мүчөлөрү аларгы каршы кылмыш ишин ачуусунан дайыма корккону жөнүндө билдирди.

Ушак жазганы үчүн ондогон журналисттер граждандык жоопко тартылып жатат. Мисалы, Аламудун райондук соту мындай деп токтом чыгарган: Көз карандысыз журналист Дайырбек Орунбеков “президенттин сыймыгына жана кадырына доо кетиргендиги” үчүн президентке 2 млн сом (\$ 26534) төлөп берсин деген токтом чыгарды. Генералдык прокуратура Орунбековго каршы “мыйзамга каршы иш кылган” деп кылмыш ишин козгогон. Априлде Конституциялык палатанын чечими менен 1 млн сомго (\$ 13267) чектеген, апрелдин аягында Генералдык прокуратура жаза пулду 2 млнго (\$ 26534) көбөйткөн, анткени Орунбеков дагы эле Вечерний Бишкек гезитиндеги интервьюсунда такталбаган маалыматтарды таркатып жаткан имиш. Интервьюда Орунбеков айткан: Атамбаев “сөз эркиндигинин туусун

көтөрдү да, 2010-жылдагы революциядан кийин “тилекке каршы, бандиттиктин жолуна түштү”.

Интернет Эркиндиги

Бийликтер тарабынан интернетти колдонууга кээ бир чектөөлөр киргизилген, бирок өкмөт тарабынан электрондук каттарды жана интернеттеги сүйлөшүү дарегин мыйзам чыгарып текшерүү тууралуу ишеничтүү булактардан билдирүүлөр болгон жок. Лесбиянкалар, гейлер, бисексуалдар, транссексуалдар менен интерсексуалдар коомунун (ЛГБТИ) коомунун мүчөлөрү милиция дайыма

Интернеттен, сүйлөшүү жерине жана таанышуу жебелерине байкоо жүргүзгөнү, жана ЛГБТИ желе колдонуучулары менен жолугууну макулдашып, аларга жолукканда акчаларын алып алганы жөнүндө билдиришти.

Эл Аралык Телекоммуникация Уюмунун билдирүүсүнө караганда интернеттин жайылып таралышынын көрсөткүчү 28 пайызды түздү. Интернет Саясаты боюнча Жарандар Демилгесинин билдирүүсү боюнча жылдын аягында 19 интернет желелери жабык бойдон калды. Бул интернет желелеринин баары мамлекет террорист же экстремист, деп тапкан диний топторуна байланыштуу. Алардын төртөөсү тыйуу салынган Хизб ут- Тахрирге тийиштүү.

Илимий Эркиндиги жана Маданий Мааракелер

Илимий окуу эркиндиги боюнча өкмөт тарабынан чектөөлөр болгон жок. Дин боюнча жогорку билим берүү институттары отчет берүүнүн катуу эрежелерин сактоо саясатын аткарышы керек, бирок алардын билдирүүсүндө, андай илимий окуу эркиндиги боюнча чектөөлөр болгон жок.

б. Чогулушту Тынч Өткөрүү жана Мамиле Түзүү Эркиндиги

Мыйзам чогулушту тынч өткөрүү жана ассоциация эркиндигин камсыз кылат, жана бийликтер жалпысынан бул укуктарды сыйлады.

Чогулуу Эркиндиги

Конституция бул укук менен камсыз кылат, жана өкмөт жалпысынан аны сыйлады. Уюштуруучулар жана катышуучулар бийликтерди чогулуу пландары жөнүндө билдирүүгө жоопкер, бирок мурда ал жөнүндө алдын ала билдирбесе деле, конституция чогулуштун тынч өткөрүүсүнө бийликтердин тоскоол жасап же чектөөсүнө тыйуу салат. Жергиликтүү бийликтер элдин иш аракетин

токтотууга укугу бар жана алар аны аткарбаган учурда, бийликтер чогулушту токтотконго чара көрүү бийлигине ээ.

Кылым шамы НПОсунун билдиргенине караганда, катталбаган коомдук чогулуштарга милиция тыюу салган. Бир катар учурларда милиция катталып урусат алынган каршылык көрсөтүүлөргө тыюу салышкан. Мисалы, 4-мартта сот аялдарга жана балдарга карата зомбулукка каршы митингди таркатууга чечим чыгарган.

Мамиле Түзүү Эркиндиги

Мыйзам Ассоциация Эркиндигин камсыз кылат, жана бийликтер жалпысынан бул укукту сыйлайт. НПОлор, эмгекчи уюмдары, саясий партиялары жана маданият ассоциациялары Юстиция Министрлигинен каттоодон өтүшү керек. Жок дегенде НПОлордун үч мүчөсү болушу керек, жана баардык башка уюмдардан 10 мүчө болушу керек. Өткөн жылы Юстиция Министрлиги бир дагы жергиликтүү НПОну каттоодон баш тарткан жок. Алардын өкүлчүлүгүн жана кичине органдарын кошуп, мыйзам чет өлкө каражаттаган саясий партияларына жана НПОлоруна саясат иштерин жүргүзүүгө тыйуу салат. Өкмөттүн *Мамлекеттик Дин тууралуу Концепциясы* тыйуу салган 14 уюмдун тизмесине аль Каида, Талибан Кыймылы, Чыгыш Түркстан Ислам Кыймылы, Курд Элинин Конгресси (Конгра Гель), Чыгыш Түркстанды бошотуу уюму, Хизб ут-Тахрир аль Ислами (Хизб ут-Тахрир), Жихад Тобу (Ислам Жихадынын Уюму), Түркстан Ислам партиясы (Өзбекстандын Ислам Кыймылы), Жайшул Махди, Жундул Халифат, Ансарулла, Ат Такфир Вал Хижра, жана Мун Кош Чиркөөсү кирди.

2014-жылдагыдай эле көптөгөн адам укугу активисттери Хизб ут-Тахрир жөнүндө маалыматка ээ болуп, жана аны таратуусу үчүн камоо жана айыптоолордун кескин өскөнүн билдиришти (1.д бөлүмдү кара). Камакка алуунун көбү Түштүктө болуп, Хизб ут-Тахрир мүчөлөрү деген айып менен Өзбек улуттагыларды камтыды. Бийликтер алардын көпчүлүгүн тыйуу салынган диний адабиятына ээ болгону үчүн айыптаган. Кээ бир учурларында, милиция Хизб ут-Тахрирдин адабиятын өздөрү салып коюп, камакка алгандарга каршы далил катары колдонушту, деп НПОлор айтты.

в. Диний Эркиндиги

АКШ Мамлекеттик Департаментинин *Эл Аралык Диний Эркиндиги боюнча Билдирүүсүн* бул жактан тапсаңар болот www.state.gov/religiousfreedomreport/~~pobj

г. Жер Которуу Эркиндиги, Ички Жер Которгон Адамдар, Качкындарды Коргоо, жана Мамлекетке Таандыгы жок Адамдар

Мыйзам ички жер которуу, чет элдик саякаттоо, эмиграция жана өлкөсүнө кайра келүүнү камсыз кылат, жана өкмөт жалпысынан бул укуктарды сыйлады. Ички миграция боюнча мыйзамы жер которуу эркиндигин камсыз кылат. Бийликтер жалпысынан бул укуктарды сыйлады, жана жарандар жалпысынан өлкө ичинде салыштырмалуу эркин жер которуп жүрүштү.

Ички миграцияны, жер которуу, жана чет элдик жерге саякаттоо боюнча белгилүү чектөө саясаттары улантылды. Өкмөт БУУнун Качкындар боюнча Жогорку Комиссариатынын (БУУ КЖК) жана башка уюмдардын органдары менен качкындарга, баш калкалоо издеген адамдарга, мамлекетке таандыгы жок адамдарга, жана башка тиешелүү адамдарга кээ бир коргоо жана жардам берүү боюнча кошо иштешти.

Чет Өлкөгө Баруу: Миграция боюнча Мыйзамы мамлекеттик жашыруун маалыматтарды билген же аны кармаган жарандарга башка жерге саякат кылууга тыйуу салат, бул маалыматтар ачык деп каралгандан кийин саякатка барууга мүмкүн.

Ички жер Которгон Адамдар (ИКА)

БУУнун Качкындар иши боюнча Жогорку Комиссариатынын Башкармасы (БУУнун КЖКБ) 2010-жылдагы Ош жана Жалал-Абаддагы кагылыштан улам улам өлкөнүн ичинде 300 000 адам жер которгон, 75000 адам убактылуу Өзбекстанга жер которуп, кайтып келишкен. Жылдын аягында эч кандай жер которуу болгон жок деп кабарлаган.

Качкындарды Коргоо

БУУ нун КЖКБ сы жылдын аягында өлкөдө 403 качкындар болгону жөнүндө билдирди. Мурдагы жылдары БУУ КЖКБнын болжолунда Өзбекстандан келген 4,504 Кыргыз улутундагы адамдар Кыргызстанда качкындар катары жашаган жана баш калка сураган. 2013-жылы БУУ КЖКБ “качкын” деген аныктамасын ошол аталган адамдардан алып салуу үчүн алмаштырды. 403 качкындардын ичинде 187 адам БУУ КЖКБнын аныктоосу боюнча качкындар болчу жана 216 адам БУУ КЖКБнын чечими менен көрсөтүлгөн качкындар, бирок бийлик аларга качкын статусун ыйгарган эмес. 299 адам Ооганстандан, 65 адам Сириядан, 24 адам Өзбекстандан, 9 адам Украинадан, 3 адам Ирандан жана экөө Түркмөнстандан, бирөө Мароккодон келген.

БУУ нун КЖКБ сы тарабынан өлкөдө баш калка издеген 208 адам катталган. Эмгек, миграция жана жаштар Министрлиги баш калка издеген 166 адамды каттаган, алардын 84ү Ооганстандан, 44ү Өзбекстандан, 17си Украинадан, 12си Сириядан, 4ү Турмөнстандан, калгандары Ирандан, Пакистандан жана Египеттен болчу. Калган 42 адам жылдын аягында бийликтен каттоодон өтүүнү күтүп жатышкан.

Баш Калкалоого Мүмкүнчүлүк: Мыйзам баш калкалоо же качкын статусун берүүнү камсыз кылат, жана өкмөт качкындарды коргоону камсыз кылган системасын орнотту. Качкындар боюнча мыйзамына дискриминациялабоону мүмкүн кылган эрежеси кирет, анда өлкөнү калтырган учурда качкын деп эсептелбеген адамдарды камтып, статус боюнча соттун акыркы чечими чыкканга чейин алардын документтери күчүндө болгонун айкындайт. Өзбек өкмөтүнүн кыйноосунан коркуп, Өзбек качкындарынан качкын статусун издеп келгендери бар, деген билдирүүлөр болду. Алардын бир нечеси мамлекеттик миграция бийликтеринен бул статусу алышты, статус аларга өлкөдө мыйзамдуу туруусуна мүмкүндүк берди.

Ишке Орношуу: Өлкөдө расмий статусу жок качкын адамдардын ишке орношуп иштөөсүнө мыйзам уруксат бербейт. Ошондуктан алар жумушка алгандардын эксплуатациясына, акысын аз төлөп, башка жардам менен камсыз кылынбай, жана эмгек тартибин аткарбасына дуушар болушкан. Алар бийликтерге ал тууралуу арыздарын бере алган жок.

Негизги Социалдык Кызматтарын алуу Мүмкүнчүлүгү: Качкындар жана баш калкалоо издегендердин расмий статусу жок болгондору мамлекет берген социалдык кам көрүү жардамын алууга укугу жок болду. Алар эксплуатацияланып иштөө абалына чалдыгып, жана алардын мындай абалын сотто кароосуна ыйгарымы жок болду.

Мамлекетке таандыгы жок Адамдар

БУУнун КЖКБ сынын расмий кызматкерлери өлкөдөгү мамлекетке таандык эмес адамдар бир нече категорияга кирээрин белгилеп айтышты. Анын ичине Кыргыз жарандарга үйлөнгөн, бирок Кыргыз жарандыгын эч качан алган эмес болжолу менен 5 700 Өзбек аялдары (мындай аялдардын көбү өздөрүнүн Өзбек паспортторун мөөнөтүнөн өткөртүп, жана эрежелер алардын Кыргыз жарандыгын алуусуна жол берген жок) бар. Башка категориясына Советтер Союзундагы документтери мөөнөтүнөн өткөн Сыгандар, бирөө же экөө тең мамлекетке таандык эмес ата - энеден төрөлгөн балдар жана мигрант эмгекчилердин балдары, аларга Орусия жарандары болобуз деген үмүтү менен

Кыргыз жарандыгынан чыккандар кирет. Өкмөт мамлекетке таандык эмес адамдардын социалдык кам көрүүсүн жана расмий иштөө документтерин алуусуна мүмкүнчүлүк берген жок, алар жетиштүү мыйзамдуу укуктары жоктугунан эксплуатацияга чалдыкканы тууралуу сотко бере алган жок. БУУ нун КЖКБ сынын болжолунда 2014-жылы 15,338 адам өлкөдө документтери жок жашаса, азыр 10286 адам жашаган. Бул маалымат Мамлекеттик Каттоо Кызматы мамлекетке таандык эмес адамдарынын ичинен аларга кайрылган бөлүгүн гана базасында сактап калышкан. БУУ нун КЖКБ сында катталган мамлекетке таандык эмес адамдардын 69 адам де-юре мамлекетке таандыгы жок, 2500 адам де-факто мамлекетке таандыгы жок адамдар, 2851 адам такыр мамлекетке таандыгы жок бойдон калуу коркунучунда турат. Акыркы категориядагы адамдар БУУ нун КЖКБсы аныктагандай, негизинен советтик паспорттору бар, туулгандыгы тууралуу күбөлүгү жок, бир мамлекетке таандыгы жок адамдар.

3-Бөлүм. Саясий процесстерге катышуу эркиндиги

Мыйзам жарандар өздөрүнүн өкмөтүн тынч жана калыс шайлоо өткөрүү менен өзгөртүү укугун камсыз кылат, жана алар бул укуктарын универсалдуу добуш берүү укугунун негизинде шайлоодо колдонушту.

Шайлоолор жана Саясий Катышуулар

Жакын Арада өткөн Шайлоолор: Жергиликтүү жана эл аралык байкоочулар акыркы парламенттик шайлоо ачык жана айкын болду, дешти. Бардык шайлоо участкалардын электрондук формага өткөрүү үчүн өкмөт жыл бою эл аралык колдоо алып турду. Парламент биометрикалык маалыматтарын өткөргөн же манжаларынын изин берген адамдар гана шайлоочулардын тизмесине кирип, добуш бере алат деген мыйзам кабыл алды. Укук коргоочулар Нурбек Токтакунов менен Токтайым Уметалиева бул мыйзам граждандын шайлоо укугун чектейт деп, Конституциялык палатага күмөн пикирин билдирди. Башка көптөгөн укук коргоочу НПОлордун лидерлери биометрикалык каттоого макул болушкан жок. 18-июнда Конституциялык палата Клара Сооронкулова биометрикалык каттоодон баш тартканы тууралуу эл алдында пикирин билдиргени үчүн кызматтан бошоткон. Бул жагдай юридикалык пикирин эл алдында айтуу боюнча мыйзамды бузду. Сооронкулова жана башкалар анын кызматтан бошоп калганын президент Конституциялык палатага басым жасап жатат деп баалашты. Мунунсебеби биометрикалык каттоо боюнча мыйзамдын кабыл алынбай калышына жол бербеш керек болчу.

15-сентябрда Конституциялык палата биометрикалык каттоону Конституцияга каршы келбейт деп билдирди. Бийлик шайлоого байкоо жүргүзүү үчүн көптөгөн мониторинг миссияларына мүмкүнчүлүк берди, алардын катарында 215ке жакын ЕККУнун кыска мөөнөттүк байкоочулары, КМШ өлкөлөрүнөн 22 узак мөөнөттүк жана 150 байкоочу болгон.

ЕККУнун демократиялык институттар жана адам укугу боюнча Бюросунун (ЕККУ/ДИАУБ) маалыматы боюнча 4-октябрда өткөн праламенттик шайлоолор атаандаштык мүнөздө болуп, шайлоочуларга тандоонун кеңири диапазонун ачып берди. ЕККУ/ДИАУБ мындай чечим чыгарды: Шайлоонун өткөрүлгөн ыкмасы процедуралар дагы жакшыртылышын, айкындык дагы жогорулашын талап кылат.

Саясий партиялар менен саясий иштерге катышуу: 120 депутаттан турган Парламент улуттук “партиялык тизмеден” түзүлүшү аркылуу шайланды. Бул системада азчылыктын арасынан шайлануу оор болот.

Аялдар жана Азчылыктардын Катышуусу: Аялдар жана азчылыктардын саясатка катышуусунда мыйзамдуу чектөөлөр болгон жок. Шайлоо кодекси боюнча эркек жана аялдардын аттары аралаш ирээти менен жазылат деп талап кылган жана 70 пайыздан көп эмес шайлоо кандидаттары партия тизмесинде бир жыныста боло алат.

Мыйзам аялдар өкмөттүн баардык тармагында болушун талап кылат, жана 30 пайыздан аз эмес үлүшүн мамлекет ишканасында жана жергиликтүү бийликте катышуусун талаптайт. Мыйзам алардын кайсы деңгээлдеги кызматта турушу жөнүндө айкындабайт.

Улуттук азчылыктар калктын 35 пайызын түзүп, өкмөттө, шайланган жана ыйгарылган өкмөт орундарында, экөөндө тең өкүлчүлүгү 20% орун алышты, өзгөчө Орустар жана Өзбектер, улуттук азчылыктын эң чоң топторун түзөт. 120 парламент мүчөлөрүнүн 14ү улуттук азчылыкка таандык болду. Мыйзам партия тизмесиндеги мүчөлөрүнүн жок дегенде 15 пайызы улуттук азчылыктар болушун талап кылат. Активисттер менен укук коргоочулар билдиришкендей, өзбек улутундагылар бийликтин бардык тармактарында жетишсиз санда болду.

4-Бөлүм. Коррупция жана Өкмөттө Ачык Айкындыктын Жоктугу

Коррупция коомдун баардык деңгээлине тараган бойдон олуттуу проблема болуп калды. Мыйзам расмий кызматчылардын коррупцияга катышканын кылмыш катары айыптоону камсыздаганы менен, бийликтер мыйзамдын ишке ашырылышын натыйжалуу аткарган жок, жана расмий кызматкерлери көп

учурунда жазасыз коррупцияга катышты. Жыл бою мамлекеттик органдарда коррупция жүрүп жатканы тууралуу көптөгөн кабарлар келип турду. Укук коргоочу органдардын бардык деңгээлинде тергөөдөн же кылмыштык куугунтуктоодон качып пара берүү олуттуу проблема бойдон калууда. Андан сырткары, укук коргоочу органдардын кызматкерлери, айрыкча түштүк аймакта граждандардан акча өндүрүү максатында мыйзамсыз камоолорду, кыйноону, кылмыш ишин ачам деп коркутууну колдонушат (1.г бөлүмдү караңыз).

Коррупция: Өкмөттүн жалгыз коррупция тергөөнү аткаруу органы УКМКнын коррупцияга каршы бөлүмү болду, ал мамлекеттик коопсуздук кызматынын филиалы. Ал көз карандысыз өкмөт мекемеси эмес болчу жана анын каржылоосу УКМКнын каржы эсебинде турган. Бул кызматтын жарандар коому менен иштеши чектелген болчу, жана анын тергөө иштеринин бир азы эле сотко жеткен.

22- июлда УКМК президенттин аппарат башчысы Данияр Нарымбаевди коррупцияга катышкан, кызматынан кыянаттык менен пайдаланып, акча өндүргөн деген шек менен камакка алган. Парламент мүчөсү Хажымурат Коркмазовду Бишкектин мурдагы мэри Нариман Тулеевдин кызынан 7,5 млн сом (\$ 100 000) өлчөмүндө пара алып жаткан учурунда кармап, камакка алган соң Нарымбаевди кармашкан. Нарымбаев Коркмазов экөө биригип алып, мурдагы мэрдin ишин караган сот оң чечим чыгарышы үчүн анын үй-бүлөсүнөн акча өндүрүп жатышкан деген айып тагылган.

Финансы иштерин Ачыкка чыгаруу: Мыйзам өкмөткө караган бардык расмий кызматкерлери алардын алган кирешесине жана ээ болгон байлыктарына ачык декларация жасоого тийиштүү, деп талап кылат. Мамлекеттик Кадрлар Кызматы бул маалыматты элге белгилүү кылууга жоопкер. Талап кылган маалыматты расмий кызматчылар бербесе, алар өкмөт мекемесинен кетирилиши мүмкүн, жана бул жаза дайыма эле аткарылган жок.

Маалымат алууга Мүмкүнчүлүк: Мамлекеттик маалымат коомчулукка жетимдүү болушун мыйзам талап кылат.

Мыйзам өкмөттүн колунда болгон маалымат коомчулукка жеткиликтүү болушун тескеп турат. Мамлекеттик маалыматтар жеткиликтүү болушун мыйзам камыз кылат. Өкмөттүн бардык ишмердиги жана жергиликтүү административдүү органдары алардын иш алып баруу маалыматын ачыкка чыгаруусун мүмкүн кылган системасын негиздөөсүн талап кылат. . НПОлор маалыматтын кеңири тизмесин алуусу мүмкүн экенин баса көрсөтүштү; ага карабастан өкмөт көпчүлүк учурда аны элге белгилүү кылышын жай кылып жатты.

5-Бөлүм. Адам Укугун Бузду деген айып боюнча Эл Аралык жана Мамлекеттик эмес Тергөөнү жүргүзүүгө Өкмөттүн Көз карашы

Азыркы учурда, жана 2010-жылы улут ортосундагы зомбулук болгондо жана андан кийин укуктуу бузуу жөнүндө билдиргени үчүн тартип коргоо органдары адам укугу активисттерин тынчсыздандырып жана коркутуп жатты. Жыл бою өкмөт эки эл аралык НПОнун кызматкерлерине өлкөдөн иштөөсүнө уруксат берген жок, алардын жумушу адам укугу жаатындагы демократиялык мүчүлүштүктөрдү кароо болчу. Өкмөт эл аралык НПОлорду каттоону татаалданып, кай бир учурларда мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарып койду.

5-июнда Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги менен Ички иштер министрлигинен Human Rights Watch (HRW) НПОсунун офисине барып 2 кызматкерине аккредитациясын узартуудан баш тартканын кабарлады. Анткени УМКК ошол адамдын өзү экендигинен күмөн санаган. Чечим эки жумадан кийин келген, ага чейин 4 адам Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги менен Ички иштер министрлигинен деп өздөрүн тааныштырып, Human Rights Watch (HRW) тун иштешине уруксат кагазы бар экендигин текшерүү үчүн барышкан дагы 2 кызматкерине айып пул жаза салган, анткени алардын алардын аккредитациясы туура эмес болгон,

2-декабрда иммиграциялык кызматтын кызматкерлери эл аралык Манас аэропортунда Борбор Азия боюнча HRW өкүлүн каттоодон баш тарткан, муну ал Кыргыз Республикасынын миграция мыйзамын бузду деп тушүндүргөн. Ички иштер министрлигинин өкүлү бул тыйуу салууну туура деп тапкан, HRW иликтөөчүсү Казакстан менен Кыргызстандын аймагынан сырт жерде иштеген. Тилектештик борборунун өлкө боюнча программасынын директору өлкөгө кайрылып келе албады, анткени 2014-жылы май айында анын кирүүсүнө уруксат берилбеди, Тилектештик борбору өз иштеринин көбүн токтотууну көздөгөнүн жарыялады, офисинде бир гана кызматкери калган.

Бириккен Улуттар Уюмунун жана Башка Эл Аралык Органдары: Өкмөт Бириккен Улуттар Уюмунун жана башка уюмдарынын өкүлдөрүнө кыйноону тергөө же адам укугу боюнча көйгөйлөрдү байкап текшерүүгө байланыштуу келүүсүнө уруксат берди, ага ЕККУ, ICRC, Норвегиянын Хельсинки Комитети жана Миграция боюнча Эл Аралык Уюму (МЭУ) кирди. Эл аралык Кыргызстан боюнча Иликтөө Комиссиясынын төрагасы Киммо Кильюенди өлкөгө киргизбөө буйругу жыл бою күчүн жоготкон жок. Бул киргизбөө буйругу Кильюендин 2011-жылкы билдирүүсүнө байланыштуу болчу, ал 2010-жылы болгон зомбулукту сүрөттөп жана элдешүү менен тынчтыкты орнотууда өкмөттүн иш аракетин сынга алган. Өкмөт Азимжон Аскарров менен жолугушууга чектөө киргизген, бирок андан башка учурунда жарандар коому

активисттери менен, камакка алуу жайлары жана камактагыларга, жана өкмөт бийликтерине баруу мүмкүнчүлүктөрүн эл аралык органдары тоскоолдугу жок алышты.

Ички иштер министрлиги 11-июнда БУУнун генералдык секретары Пан Ги Мун менен жолугушуучу адамдардын тизмесинен 5 укук коргоочуну алып салды. Алар – адам укугун коргоо борборунан Жеңиш Тороев, Бир Дүйнөдөн Валижан Вахитов, Interbelimден Гүлгакы Мамасалиевалар коопсуздукту сактоо максатында тизмеден чийилген.

Өкмөт ОБСЕнин Коомдук Коопсуздук Демилгесинин (ККД) мандатын узартты. Июнь окуяларынан кийин 2010-жылы негизделген ККДнин 17 эл аралык полиция кеңешчилери Түштүк боюнча айылдык милиция пункттарына киргизилген болчу. Кеңешчилер жергиликтүү милиция менен иштеди, алардын мыйзамды ишке ашырган жана кызмат жасаган коом менен байланышын жакындатууга, маалымат менен ачык алмашууга жардам берип, жана улут ортосунда болгон кагылышуусун, 2010-жылкы окуянын кайталануу мүмкүнчүлүгүн азайтуу боюнча иштеди.

Өкмөттүн Адам Укугу боюнча Органдары: Омбудсмен Мекемеси жарандардын жана НПОлордун атынан адам укугу боюнча көз карандысыз коргоочусу болуп иштеди, жана сотко кылмыш иштерин кайра кароого сунуш берүү бийлигине ээ болду. Ошондой болсо дагы, өткөн жылы бул Мекеме парламентке бир дагы ага түшкөн арыздары боюнча билдирүүнү берген жок. Коопсуздук күчтөрдүн тегерегинде жазаланбагандык атмосферасы болуп, жана алардын жарандарга каршы өз билгендей жасаган иштери байкалган, жана андыктан Омбудсмен Мекемесине ал тууралуу арыз берүүнүн саны жана мыйзам бузуу иштеринин түрү боюнча арыздарын потенциалдуу чектеди. Өткөн жылы Омбудсмен Мекемеси берилген арыздардын саны боюнча статистикасын алууга мүмкүн кылган жок. Өкмөт Омбудсмен жана Кордоону Болтурбоо Улуттук Борборун негиздеди. Адам укугу коомчулугу Улуттук Борбору менен кошо иштешти жана камакка алуу жайларына күнүмдүк жана билдирүүсүз каттоосун натыйжалуу өткөрдү.

Омбудсмен башкармасына адам укугу бузулганы тууралуу арыздар түшүп, алар тиешелүү мекемелерге иликтөөгө жиберилип жатты, бирок, жергиликтүү жана эл аралык байкоочулар офистин ишинин натыйжалуу экендигинен күмөн санашат. Парламент омбудсмендин көз карандысыздыгын камсыз кылуу боюнча чара кабыл алды. Омбудсмен Бактыбек Аманбаевди саясий мотив менен кызматтан алып, вице-омбудсмен Гүлнара Жамгырчинова июндан декабрга чейин иштеди.

Парламент 30-декабрда КТРКнын мурдагы директору Кубат Оторбаевди адам укугу боюнча ыйгарым өкүл кылып шайлады.

6-Бөлүм. Дискриминациялоо, Коомдун Кордоосу, жана Адам менен Соода Кылуу

Конституция раса, жыныс, майып, тил, улуттук теги, диний ишеними, жашы, саясий же башка ишеними, билим, түпкү теги, жеке менчик, же башка статусунун негизинде дискриминациялоого тыйуу салат. Өкмөт бул тыйуу салууну натыйжалуу ишке ашырган жок. Аялдар өкмөт, билим берүү, жарандар коому, медиа, жана кичи бизнесте активдүү катышса дагы, алар жыныс-негизинде дискриминациялоого учурады. Укуктар активисттери өткөн жылы бийликтердин дискриминация жасаган күнөөкөрлөрдүн кылмышын тергеп же жазалай алган жок, деп айтышты. ЛГБТ коомунун мүчөлөрү милиция баш болгон системалык кыйноого жана ур-токмокко учураганын билдирди. НПОлор Өзбек тектүүлөр алардын улуту үчүн Кыргыз тектүүлөр кол салганы тууралуу билдиришти

Аялдар

Аялды Зордоо жана Үй-Бүлөдөгү Зомбулук: Жолдошу зордогонун кошуп, зордуктоо мыйзамсыз болуп эсептелет, бирок өткөн жылдардагыдай, бийликтер мыйзамдын натыйжалуу аткаруусун ишке ашырган жок. Сексуалдык мүнөздөгү зомбулук үчүн 3 жылдан 8 жылга чейин эркинен ажыратылат деген мыйзам бар. Прокурорлор зордуктоочун иштерди сотко сейрек ашырган. Өткөн жылы зордуктоо учурлары же соттолгон учурунун саны жөнүндө маалыматы жок болду.

Полиция жалпысынан жолдошунун зордуктоосун административдүү жазык деп карашты.

Мыйзам өзгөчө үй-бүлөдөгү зомбулук жана жолдошунун зордуктоосуна тыйуу салганы менен, аялдарга каршы зомбулук көйгөй бойдон кала берди жана булардын саны азайтылган.

Үй-бүлөдөгү зомбулук үчүн айып акчалай акы төлөөдөн, жана эгерде зордоодон өлүмгө учураса, 15 жыл камакка алганга чейин барат. Сексуалдык зордуктоо үчүн айып үч жылдан сегиз жыл камакка алууга чейин барат.

HRW НПОсу үй-бүлөдөгү зомбулуктан жасоонун формаларын каттап чыккан жана алар ырастагандай, өкмөт бул көрүнүштөрдү жеткиликтүү иликтебей, тыйуу салбай, жапа чеккендерге колдоо көрсөтүп, коргоону камсыздап, күнөөлүүнү жазалабай жатканы белгилүү болду. Сот караган бирин-экин

иштерде көпчүлүгү кылмыш эмес, административдик жазык деп табылып жеңил жаза берилген. Үстүбүздөгү жылдын 6 айында Ички иштер министрлиги үй-бүлөдөгү зомбулуктун 1,819 учурун каттаган. Министрликтин маалыматы боюнча 1,578 убактылуу коргоо берилген, 118 кылмыш иши ачылган, 1004 арыздын негизинде административдик жазык берилген.

Аялдарга каршы көп кылмыш катталган жок, анткени бул абал психологиялык басынтуу, улуттук салттар үчүн, жана тартип коргоо органдарынын ага кош көңүл мамиле жасаганынан болду. Андан дагы, аялдар зордуктоо учуру болгонун каттатканда, күйөөлөрү аларга каршы өчүн алгандыгы жөнүндө билдиришти.

Бир нече жергиликтүү НПОлор үй-бүлөдөгү зомбулуктан жапа чеккендерге жардам камсыз кылды, ага юридикалык, медициналык, жана психологиялык жардам, кризисте телефон менен сүйлөшүп жардам берүү, баш калкалоочу жайлары, жана андан алдын-ала сактоо программалары кирди. Ур-токмок алган аялдарга жардам берген Уюмдар дагы тартипке чакыруу жана коргоо буйругун алууга мыйзамдуу иш тартибин кабыл алышын сурашты. Үй-бүлөдөгү зомбулуктан жапа чеккендерге жардам берген Сезим Баш Калкалоочу Үйүн өкмөт офис менен камсыз кылды жана каржылады. Баш калкалоочу үйдүн билдирүүсүнө караганда, жылдын башынын алты айында аларга 546 телефондон кайрылуусу болду. Аялдар телефон чалып кайрылгандардын 96 пайызын түздү, анын 32 пайызы үй-бүлөдөгү зомбулукка караштуу болду. Баш калкалоочу 1,100 жеке адамдарды үйдө кеңеш берүү, коргоо жана баш калкалоо кызматы менен камсыз кылды.

Кооптуу тажрыйба орун алган: бул мыйзам тарабынан тыйуу салынган менен аялдарды, кыздарды ала качып аялдыкка алуу улантылган. Кыз Коргон НПОсу менен Аялдарды коргоо Борбору айткандай, күнүнө орто эсеп менен 32 кызды ала качышкан. Көз карандысыз иликтөөчүлөрдүн эсебинде өлкөдөгү никенин 50%ы колуктуну уурдап качуу менен кыйылат. Сезим борбору билдиргендей, анын клиенттеринин 50%ы катталбаган никеде жашагандыктан юридикалык күчкө ээ эмес болгон. Байкоочулар маалымдашты: никеге эрте туруу, полигамия, колукту ала качуу менен катталбаган никенин ортосунда катышы көп. Бул катталбаган никенин санына да таасир этет. Уурдалып жапа чеккен колуктулар коргоо буйругун алууга жергиликтүү милицияга кайрылышкан, бирок бийлик мындай чараларды көргөн эмес.

2012-жылы өкмөт кыз ала качкандар 10 жылга чейин эркинен ажыратылат деп жазаны катаалдандыканына карабастан НПОлор кылмыш үчүн жазаланган тууралуу отчет көбөйгөн жок деп билдиришет.

Сексуалдык Кордоп Тажатуу: Шанс аттуу жергиликтүү НПОнун билдирүүсүнө караганда, сексуалдык кордоп тажатуу кеңири жайылган, өзгөчө жеке менчик секторунун иштөө жеринде, жана университеттин окуучуларынын ортосунда, бирок чанда гана катталып билдирилген же жазага тарттырылган. Мыйзам дене зордуктоосуна тыйуу салат, бирок сөз менен сексуалдык тажатуу мыйзамда каралбайт.

Төрөө боюнча Укуктар: Жубайлар жана жеке адамдардын өз балдарынын канча, кайда жана кайсы убакытта болоорун чечүүгө, жана ал тууралуу жана төрөт боюнча жогорку сапаттагы саламаттыкты сактоо боюнча маалымат жана кандай жол менен аны жасоосуна, жана дискриминациядан, кыстоодон жана зомбулуктан эркин жасоого укуктары бар. Улуттук саламаттыкты сактоо эреже тартиби үй-бүлө пландаштырууда кеңеш алуу жана кызматы кол астында даяр болушун талаптайт, ага ден-соолук кесиптегилерин кошуп, акушер жана гинекологдор гана эмес, ага дагы үй-бүлө доктурлары, тез жардам, жана медсестра акушерлер дагы кирет. Жалпы саламаттыкты сактоо деңгээлиндеги эрежелери контрацептивди сураган аялдарга төлөй албаса дагы аны берүүсүн талап кылат.

Улуттук саламаттыкты сактоо эрежеси аялдарга төрөттөн кийин кароо жана үй-бүлө пландаштырууда кеңеш берүүсүн методика менен тейлөөнү сунуш кылуусун талап кылат. Өкмөт атайы программаларын туруксуз топторунун керектөө талабын канааттандыруу үчүн, анын ичинде жаштар, өлкө ичинде жер алмаштырган адамдар, жаңы шаардык мигранттар, сойкулуктагы адамдар, жана өтө жакырларга, сунуш кылды. Ошондой болсо дагы, көптөгөн алыскы кыштактарда, төрөт боюнча саламаттыкты сактоо кызматтары жок болчу. Андай кызматтары бар жерде, катаал жерлер, начар жолдор, же транспорттун жоктугу андай тейлөө кызматына адамдардын жетишин оор кылды.

Дискриминациялоо: Мыйзам бирдей укуктарды эркектер жана аялдарга камсыз кылат. Аялдардын укуктары эркектердикиндөй, үй-бүлө мыйзамын, жеке менчик мыйзамын жана сот системасын кошуп, бирок мыйзамдарды күчкө киргизүү начар болгондуктан, аялдарга каршы дискриминациялоо туруктуу болуп турду. Үй-Бүлө, Аялдар, жана Гендердик Өнүгүү боюнча Көйгөйлөрдүн Улуттук Кеңеши президентке отчет берет, жана аялдардын көйгөйлөрүн чечүүгө жоопкердүү.

Аялдардын көйгөйлөрү менен иштеген НПОлордун маалыматтары, аялдардын ден соолугу начарыраак, көбүрөөк кыйноого чалдыккан, үйдөн тышкары иштөөгө мүмкүнчүлүгү азыраак, жана эркектерге караганда тапкан акчасын көз карандысыз сарп кыла албайт, деп көрсөттү. БУУнун Аялдар Өнүгүү Фондусу

жана жергиликтүү НПОлордун билдирүүсүнө караганда, аялдар кредит же бизнеске ээ болууда дискриминацияга дуушар болгон жок.

Жыл сайын аялдарга зомбулук жасагандарга каршы өкмөт каржылап өткөргөн медиа кампаниясы декабрьда өттү. НПОлордун айтуусуна караганда, кампания аялдарга зомбулук жасагандарга каршы иштеген топторунун аракетин биргелешип иштөөсүнө жардам берди жана аларга көбүрөөк күч берди.

Балдар

Төрөлүүнү Каттоо: Өлкөдө ар бир төрөлгөн наристе балага туулган жөнүндө күбөлүгүн алуу, жергиликтүү каттоо, жана жаран болуу укугун мыйзам камсыз кылганы менен, кээ бир балдар мамлекетке таандык эмес болчу (2. d. бөлүмүн кара). Мигранттардын балдары, ата - энеси көчүп кеткен жана/же башка өлкөнүн жарандыгын алган болсо, көп учурларда Орусиянын, алардын ата - энеси экөө тең Кыргыз жарандар экендигин далилдеп көрсөтүшү керек экендиги жөнүндө БУУ КЖКБ билдирди. Эгерде алардын ата - энесинде талапталган документтери жок болсо, бул балдардын жарандык алышы татаал болду.

Билим Берүү: Мыйзам башкы тогуз жылкы окуусун же 14 жашка чейин билим алуусуна милдеттендирет жана анын бекер болушун камсыз кылат. 17 жашка чейин орто билим берүүсү бекер жана баарына жалпы берилет. Каражаттын жетишсиздиги өкмөткө баардык окуучуларга башкы билимди бекер берүүгө тоскоол кылды, жана жашаган жери боюнча каттоо системасы социалдык кызматты алуу мүмкүнчүлүгүн чектеди, ага кошуп качкындар, мигранттар, же жарандар эмес балдарга билим берүүнү чектеди. Өкмөткө караган мектепке жиберген үй-бүлөлөр көптөгөн олуттуу жана мыйзамсыз административдүү акы төлөөгө мажбур болду. Өкмөт каражаты аз балдарга мектеп керектөөсү жана окуу китептери менен камсыз кылуу программаларын каражаттоосун улантты. Мыйзам боюнча, баардык окуу китептери бекер болушу керек, бирок өкмөт баардык балдарды камсыз кыла алган жок. Конституция азчылыктар тилинде билим берүү укугун камсыз кылса дагы, өкмөт Өзбек тилдүү мектеп жайларын кыргыз тилдүү мектебине айлантуусун улантты.

Балдарды Кыйноо: Балдарды кыйноо, ага согуш уруулар, балдарды оор жумушка тартуу, жана балдар менен кыздарды (адамды сатуу) коммерциялык сексуалдык эксплуатациялоосу кирип, көйгөй бойдон калуусу улантылды. Ага дагы кошумча болуп, мектепте банда тобуна караштуу бала - балага каршы зомбулугунун болуусунун өсүшү уланды.

Эрте жана Күчкө Салып Үйлөнтүү: 16 жана 17 жаштагы балдар жергиликтүү бийликтердин макулдугу менен үйлөнө алышат, бирок мыйзам баардык шарттарда 16 жаштан эрте үйлөнүүгө тыйуу салат. Мыйзамга каршы болгону менен ала качуу адаты улантылды (6 Бөлүм, Аялдар кара), жана өткөн жылы жашына жетпей ала качуулар мурдагы жылдардагыдай эле аз катталган деп ишенишет. Өткөн жылы БУУнун Калк Фондусу өлкөдөгү аялдардын 14 пайызы, көбүнчө айылда, жашына жетпей үйлөндү, деп билдирди. HRW НПОсунун отчетунда колуктуу ала качуу же башка жашына жетпеген эрте жана зордук менен никеге тургузуу боюнча текшерүү жүргүзүп, чараларды көрүүгө өкмөт аракет кылбады деп айтылган.

Балдарды Сексуалдап Эксплуатациялоо: Кылмыш боюнча Кодекси балдарды сатуу, балдарды оор жумуш жасатыш үчүн соода кылуу, балдарды сойкучулукка жана балдар порнографиясына мажбур кылуусуна, ошондой эле башка сексуалдуу кылмыштарды балдарга каршы жасоого тыйуу салынат. Мыйзам адамды сатуу жана күчкө салып сойкулукка берүүсүн кылмыш катары карайт жана мындай иш балдарга каршы жасалганда 15 жылга чейин камакта отуруу жазасын камсыз кылат. Мыйзам дагы бирөөнү кордоп же коркутуп сойкулукка мажбур кылса, же шантаж кылса, менчигин талкалап же бузса, же алдаса андай иштерди кылмыш катары санайт. Айыптоочулар күчкө салып, зордоо же алдоо элементин балдарды сойкулукка жалдаган учурунда далилдеши керек; коркутуу же күчкө салуу жабырланган жаш балдарга жасалган, деп алдын ала эсептөө жөнөкөй болуп саналбайт.

Кылмыш кодекси аны таратуу үчүн балдар порнографиясын жана балдар порнографиясына ээ болуусуна тыйуу салат. Мыйзам балдар порнографиясынын аныктамасын атайы бербейт, жана кылмыш кодекси компьютер колдонгон балдар порнографиясына желе менен кирип, же балдар порнографиясына жөнөкөй ээ болуусун кылмыш катары толук көрсөтпөйт.

БУУнун атайы балдар менен соода, сойкулук жана порнографиясын маалымат берүүчүсү жана БУУнун Балдар Фондусу (ЮНИСЕФ) 20 пайызга чейин 18ден кичүү жаштагы балдар дайыма сойкулукка тиешеси бар болгонун билдирет. 2013- жылы өлкө боюнча отчетунда атайы маалымат берүүчүсү сауна жана башка бардель сыяктуу чөйрөлөрдө “олуттуу тынчсызданууну” балдар сойкучулугу туудурганын басып көрсөттү. Ал дагы бийликтердин сойкулар бул чөйрөлөрдө бар болуусуна “көз жумганы” жөнүндө билдирди.

Мыйзамда кайсы жаштагылар атайы каралаары көрсөтүлбөйт. Кылмыш кодексинде 18 жана андан улуу жаштагы адамдар 16 жана андан жаш жаштагылар менен жыныс мамилесин түзүү мыйзамсыз болуп эсептелет.

Жер которткон Балдар: Мурдагы жылдардагыдай, ата - энесинин шарты жок болгондуктан балдарды таштоо тууралуу көптөгөн билдирүүлөр болуп жатты

жана балдардын көптөгөн саны мекемеде, балдар үйүндө, же көчөдө жашап жатышты. Болжолу менен көчөдөгү балдардын 80 пайызы ички мигранттар болчу. Көчөдөгү балдар билим алуу жана медициналык тейлөө мүмкүнчүлүктөрүн алууда кыйынчылыкка дуушар болушту. Полиция көчөдөгү балдарды кармап жана эгерде дареги белгилүү болсо, аларды үйүнө, же ондоо борборуна, же балдар үйүнө жиберешти. Бишкектин Көчөдөгү Балдар үчүн Ондоо Борбору Ички Иштер Министрлигине карап, анын тамак - аш, кийим, жана дарыга жетишсиз жана начар акыбалда болуусу улантылды.

Жетимчилик: Мамлекеттик жетим үйлөрү жана багып алган үйлөрүнүн каражаттары жок болушу жана көп учурунда алардын тийиштүү багуусун камсыз кылуусу жок болгонунан, кээде, мисалы үчүн, балдардын андай оорусу жок болсо деле, улуураак балдарды психиатрия жайларына өткөрүү учурлары болуп турду.

Эл Аралык Балдарды Уурдоо: Өлкө 1980-жылкы Гаага Конвенциясынын Эл Аралык Балдарды Уурдоо боюнча Жарандык-укуктук Аспектисине катышпайт.

Антисемитизм

НПОлордун маалыматына караганда өлкөдө болжол менен 500-700 еврей жашаган.

Мыйзам антисемиттик көз карашты басма сөзгө жана аны колдоого атайы тыйуу салбайт. 2011-жылы Башкы Соту кылмыштуу кодекси астында медиа ишканаларын улуттук, расалык, диний, же регион ортосунда талашты козгогон маалымат басма сөзүн чыгарса, аны кылмыш катары сотко берет, деп билдирди. Өткөн жылы антисемитизм боюнча башкы медиада пикир берүү болду.

Адамдар менен Соода Кылуу

АКШ Мамлекеттик Департаментинин *Адамдар менен Соода Кылуу боюнча Билдирүүсүн:* www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/ кара.

Мүмкүнчүлүгү чектелген Адамдар

Мыйзам дене, сезим, акыл, жана ички дүйнөсү майып болгон адамдарды дискриминациялоого тыйуу салат, бирок мындай адамдар ишке орношуу, билим алуу, учак жана башка транспорттор менен саякаттоо, саламаттыкты сактоого мүмкүнчүлүктө, жана башка мамлекеттик кызматтарын колдонууда дискриминациялоого туш келди. Мыйзам имаратка кирүү, өкмөткө караган транспортту жана машина коюучу жайды колдонуу мүмкүнчүлүгүн майып адамдарга камсыз кылуусун талап кылат, жана массалык медианы кулагы

укпаган же көзү көрбөгөн адамдарга ыңгайлатып субсидияны берүүгө жана үй куруусуна бекер жерди бөлүп берет. Өкмөт жалпысынан мыйзамды ишке ашыруу боюнча керектүү чараларды көргөн жок. Дагы майып адамдар көбүнчө ишке орношууда кыйынчылыктарга учурады, анткени коом аларга терс көз караш менен мамиле жасайт жана бул жалпы калк ичинде жумушсуздуктун жогору болушуна байланыштуу.

Ресурстун жоктугу майып адамдарга тийиштүү билим алуусуна тоскоол кылды. Майып балдардын билим алууга укугу бар болсо дагы, Майып Балдардын Ата-энесинин Ассоциациясы мектептер көпчүлүгүндө аларды алуудан баш тартты, деп билдирди. Өкмөт ички дүйнөсү же денеси майып балдарына арналган программасын каражаттоосун, мектеп керектөөсү жана окуу китептери менен камсыз кылуусу менен улантты.

Психиатриялык бейтапканада олуттуу көйгөйлөрдүн болушу улантылды. Өкмөт негизги керектөө талаптарын камсыз кылган жок; тамак аш, суу, кийим, жылуулук, жана саламаттыкты сактоо, жана көп учурунда бейтапканалар жык толтура болду. Каражаттоонун жетишсиздиги маанилүү ролду ойноду. Бийликтер адаттагыдай ички дүйнөсү майып балдарды башка балдарга кошкондун ордуна, психиатриялык бейтапканага жайгаштырып жатышты. Бул мекемелерге башкаларды жана жашы өтүп кеткен же ички дүйнөсү майып эмес балдарды кошуп алардын эркисиз алып келишти. Жаштардын Укугун Коргоо Тобу ички дүйнөсү жана денеси майып балдар жайларында алардын укуктарынын корголушун байкап текшерди. Бул топ бир нече жайларда анын кызматчылары көптөгөн укуктуу бузгандыгын баса көрсөттү, ага жаш балдарды жетиштүү азыктар менен камсыз кылбаганы жана алардын денесин кордогону кирет.

Генералдык Прокурордун Канцеляриясы ички дүйнөсү оорулуулардын жана майып адамдардын укуктарын коргоого жоопкердүү. Жергиликтүү НПОнун юристтеринин айтуусуна караганда, Сот Мекемесинин мүчөлөрү бул укуктарды коргоо боюнча окуусун өтпөгөн жана ал тууралуу аз билим алган, жана майып жарандарга берген жардамынын натыйжасы аз болгон. Адамдарды психиатриялык бейтапканага жиберүү ылайыгын аныктап, жана ага жобо чыгаруусу үчүн соттун көбүнүн тажрыйбасы жок жана андай окутууну өткөн эмес болушчу, жана бийликтер жеке адамдардын каалоосуна каршы аларды андай жайга орнотуу адатын улантты.

Улуттук /Расалык/ Улуттук Азчылыктар

Ош областынын калкынын жарымына жакынын Өзбек тектүүлөр түзүп, жана алардын ортосунда Кыргыз тектүүлөр менен кырдаалы катаал жана Түштүктүн баардык жеринде көйгөйлүү болуп кала берди, бул абал Өзбек тектүүлөрдүн жеке ишмердикте жана өкмөт тарабынан дискриминациялоосу, жана ошондой эле коопсуздук кызматкерлери мүчөлөрү жагынан мыйзамсыз камакка алуу жана тынчын кетирүү менен мүнөздөлдү. Ош жана Жалал-Абаддагы улуту Өзбек жарандары эмгекке орношууда, өзгөчө өкмөт ишине орношууда дискриминациялоого дуушар болгондугун билдирди. Улуту өзбектердин ишканасын жана жеке менчиктерин тартып алгандыгы тууралуу көп жолу билдирүүлөр болду. Өзбек тектүүлөр кеңири мамлекеттик жумуштар жана жол салган проекттери коңшу тургандарга тоскоол кылып, үйлөрдү бузду, деп билдиришти. 2010-жылдын июнунда өткөн зордоосунан кийин Өзбек конуштарды кайра куруу аракеттери Кыргыз конуштарда жасалган иштеринен артта болгону жөнүндө Өзбектер айтты.

2014-жылы апрельде улуттук бөлүнүүнү такыр болтурбоого максатталган расмий улуттук планды мыйзам кылып которушкан. Бул план жаңы улуттук жаранды бирдей тил жана расмий улуттук белгилерин өкмөт документтеринен алып салуу аркылуу жаратууга көздөлгөн. Жылдын аягында өкмөт бул планды ишке ашырууда айкындуу иш чараларын көргөн жок. Жарандар коомунун кээ бир мүчөлөрү бул планды катуу сынга алды, бул пландын тил тууралуу план экенин, жана ал улуттук план боло албастыгын далилдепти.

2013-жылы сентябрьда чыккан токтомдун негизинде экзамендер Орус жана Кыргыз гана тилдеринде болот, деп май айында Билим Берүү Министрлиги улуттук университеттерине кабыл алуу экзамендерин Өзбек тилинде берүүсүн аткарган жок. 2002-жылдан бери студенттерге экзамендер Орус, Кыргыз жана Өзбек тилинде берилген болчу. Өзбек тилинде сүйлөгөн студенттер Кыргыз тилинде майда өткөн экзамен бергенден кийин, Билим Берүү Министрлиги июньда кайра экзамен Өзбек тилинде да, ошондой эле Орус жана Кыргыз тилинде да болот, деп жарыялады. Бирок Министерлик майда бербеген гана студенттер Өзбек тилинде экзамен бере алуусу жөнүндө айтты. Кээ бир студенттер бул туура эмес, деп моюн сунган жок. Жыл өткөндө элүү студент эле Өзбек тилинде экзамен беришти, анын орто саны 2,000 студентке жетчү, бул мурдагы жылдарга карата өтө ылдыйлады.

Жыныстык ориентациясы жана Гендердик Өзгөчөлүгүнүн негизинде Кыйноо, Дискриминациялоо жана Башка бузуулар

Жыныстык ориентациясы элге белгилүү болгон ЛГБТИ адамдары дене жана сөз менен кордоого, иш жоготуу мүмкүндүгүнө, жана милиция жана башка

бийликтер тарабынан каалабаган көңүл буруу коркунучуна туш келишти. Абакта отургандар жана расмий кызматчылар камактагы гей эркектерди көп жолу ачык кыйнап жатышты. Дарыгерлер кээде ЛГБТИ адамдарын дарылоодон баш тартты. ЛГБТИ коомунун мүчөлөрү алардын үй-бүлөсү алардын жыныс ориентациясын же жыныстыгын билгенде аларды үйдөн кууп чыкканы жөнүндө айтышты. Лесбиян жана бисексуал аялдарды эркектерге күчкө салып күйөөгө берүүсү дагы болуп жатты. Лабрис Элдик Фондусу лесбияндарды же анын партнерун алардын үй-бүлө мүчөлөрү аларды жазалап, же гомосексуалдуулугунан “даарылоо” үчүн зордогону жөнүндө баса көрсөттү. Мындай учурлардын катталышы аз болгон, жана анын канчалык даражада экенин аныктоо татаал.

ЛГБТ адамдарын колдоо боюнча Лабрис, Кыргыз-Индиго жана Грейс уюмдары ЛГБТ өкүлдөрүнө карата зомбулуктар көп болуп жаткандыгын кабарлашты. Мисалы, 3-апрелде белгисиз адамдар ЛГБТ вдвмдврынын укугун коргоочу Лабрис уюмунун офисине 3 бөтөлкө жардыргыч зат ыргытып кетишкен. Анын экөө короодо жанып, бири чатырга тийген да орт чыкпай калган. Кол салуудан эч ким жапа чеккен эмес.

17-майда 25 адам гомофобия менен трансфобияга каршы күрөш боюнча Эл аралык күнүндө жүрүшкө чыккандарга кол салышкан жана аларды сүрөткө тартышкан. Полиция катышуучулардан 20 адамды, каршы чыккандардан 5 адамды камаган. Полиция ЛГБТИ өкүлдөрү менен аларга каршы чыгып кол салгандарды бир камерага камаган. Алар ошол эле күнү бошотулган. Кол салгандан кийин бир жуманын аралыгында Дело № гезити иш-чаранын катышуучуларынын сүрөттөрү менен макала жарыялаган.

ЛГБТ коомунун өкүлдөрү социалдык желелерден гейлер менен лесбияндарга кол салуу аракетин көбөйүп баратканын кабарлашты. Полицейлер трансгендер аялды камерада чечиндирген окуяны көрсөтүштү. Видеосу Odnaklassniki.ru социалдык желеде “Таң калган аял” деген ат менен коюлган.

2014-жылы HRW НПОсу ЛГБТИ өкүлдөрүнүн интервьюларынын негизинде 65 беттен турган отчет жарыялаган. Отчетто гейлерге жана бисексуал эркектерге полициянын зомбулугун, акча өндүрүп, уруп-сабап жана сексуалдык жактан кол салгандыгын баяндаган. Полицейлер гейлер барган парктар менен барларды кайтарып, эгерде акча бербесе аларды камап же уруп-сабап же үй-бүлөлөрүнө айтабыз деп коркутушкандыгын отчетто кеңири сүрөттөгөн. ЛГБТИ өкүлдөрүнүн пикиринде бул практика дагы эле колдонулуп жатат. Өлкөнүн түштүгүндөгү НПОлордун лидерлери абал андан да кооптуулугун кабарлашты.

Жогорку өкмөт адамдары ЛГБТИ коомчулугундагы адамдарды адам кат арынан чыгарып кемсинткен билдирүүлөрдү жасашкан.

АИВ жана ЖИКС (СПИД) боюнча Коомдук Уяткаруу

Мыйзам АИВ\ЖИКС (СПИД) менен ооруган адамдарга өлкөдө коомдун дискриминациялоосунан жана уяткаруусунан коргосо деле, Саламаттыкты Сактоо Министри Динара Сагынбаева “бир нече маалымат берүү кампаниясына карабастан, Кыргызстандыктар АИВни тынч түрүндө кабыл алууга даяр эмес” деди.

Жакын арада өткөн Кыргыз Республикасында демография жана саламаттыкты сактоо боюнча сурамжылоодо (2012 - жылы), аялдардын 63 пайызы жана эркектердин 75 пайызы АИВ ооругандарга дискриминация мамилесин көрсөткөн.

7-Бөлүм. Жумушчулардын Укуктары

а. Ассоциация Эркиндиги жана Биргелешип Макулдашуу Укугу

Мыйзам эмгекчилердин кесипчилик уюмун түзүү жана ага кирүү укугун камсыз кылат. Мыйзам уюмдарга өздөрүнүн ишин башкаларды кийлигиштирбей жүргүзүүсүнө укук берет жана уюшуп, эмгек шарттарын иш берген ишканалар менен бирге макулдашуу укугу менен камсыз кылат. Эмгекчилер талаптарын айтып иш таштап, көчөгө чыга алышат, бирок мындай чыгууга расмий макулдугу керек жана аны алуу эрежеси мындай чыгууну оор жана татаал кылат. Мыйзам өкмөт кызматкерлеринин иш таштоосуна тыйуу салат, бирок мындай тыйуу салуу мугалимдер же медициналык кызматкерлерге тийешеси жок. Ишин таштап нааразыдык актысына чыккан эмгекчилерге жаза берүүгө мыйзам тыйуу салбайт.

Билдирүүлөргө караганда көп кесиптик уюмдар жеке гана эмгекчилердин кызыкчылыгын жактагандан көрө расмий институттар сыяктуу мамлекеттин кызыкчылыгын сакташат. Кесипчилик Уюмдар Федерациясы (КУФ) өлкөдөгү жалгыз эле кесипчилер уюму бойдон калды. Уюмдардын КУФтун көзөмөлүндө болуусу талап кылынган эмес жана бир нече ага таандык эмес кичирээк уюмдар бар.

Эмгекчилер өздөрүнүн уюмдарды түзүү жана ага кирүү укуктарынан пайдаланышты жана уюмдар уюшуп жана бирге эмгек шарттарын макулдашуу укуктары менен пайдаланышты. Ошондой болсо дагы, уюм башчылары жалпысынан өкмөт менен биргелешти жана эл аралык байкоочулар мүчөлөрүнүн кызыкчылыгына Уюмдар начар өкүлчүлүк кылганына сын

беришти. Кээ бир уюмдар уюмдардын башчыларын кетиргенде жана обочо компаниянын уюмунун түзүлүшү калыстыгы жок өттү деп айтышты.

б. Күчкө Салып же Милдеттүү түрдө Иштетүүгө Тыйуу Салуу

Мыйзам күчкө салып же милдеттүү түрдө иштетүүнүн баардык формаларына тыйуу салат. Күчтү, калпты же зордоону колдонуп, секс же иштетүү эксплуатациясын колдонуусуна мыйзам атайы тыйуу салат жана андай кылмыш үчүн беш жылдан 20-жылга чейин камакка алуу айыбы көрсөтүлөт. Күчкө салып иштетүү жана балдар эмгеги мыйзам беренелеринин алкагында тыйуу салынат. Бийликтер бул мыйзамдын тыйуу салуусун толугу менен аткарган жок, жана мындай зордоого чалдыккандардын аныкталышы тынчсыздандырган бойдон кала берди.

Эмгек Министрлиги ЭМУ, Эл аралык Миграция Уюмуна, кайрылууга бекер телефон линиясы менен камсыз кылды, ал мигрант болуучуларга жана Эмгек күчү менен соодадан жапа чеккендерге маалымат берип, жардам берет. ЭМУнун билдирүүсүнө караганда, 8,823 адамдар өткөн жылда телефон линиясын колдонушту.

Социалдык Өнүгүү Министрлиги жылдын биринчи жарымында балдарды эң оор жумушка тарткан 77 учуру жөнүндө билдирди. Балдарды кошуп, күчкө салып иштетүү учурлары болду (7. с. бөлүмдү кара).

АКШ Мамлекеттик Департаментинин *Адамдар менен Соода Кылуу боюнча Билдирүүсүн бул жактан караңыз: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt.*

г. Жумушка алуу жана Кесиби боюнча Дискриминацияга дуушар болуу

Мыйзам жынысы, улуту, теги, тили, туулган жери, менчиктиги, расмий статусу, жашы, жашаган жери, диний ишеними, жана саясий көз карашы, коомдук уюмдарда мүчөлүгү, же башка кесипчиликке тиешеси жок болгон шарттарынын негизинде ишке алуусунда дискриминациялоосуна тыйуу салат.

Өкмөт бул мыйзамдын иштешин натыйжасыз камсыз кылды жана жазалар бузууларды токтотууга жетишсиз болду.

Адам укугу боюнча Түштүктүн НПОлору бардык башкы мамлекеттик жумуштары, өзгөчө сот карамагында, мыйзамды күчкө киргизүү агенствосунда, жана Башкы Сот Мекемелеринде Кыргыз улутундагы адамдар иштээри жөнүндө билдиришти, бул көрүнүш 2010- жылкы зомбулуктан кийин көбөйдү. Түштүктөгү Өзбектер дагы эгерде улуту Өзбек болсо, кичи бизнес баштоосу оор экени тууралуу нааразылыгын билдиришти.

Адам Укугу боюнча уюмдар бийликтердин Өзбек ээси болгон кичи бизнести айласын кетирип жаптыруусу жөнүндө арызданышты. 9-июньда, Мамлекеттик Экология жана Техникалык Коопсуздук Инспекциясы Оштогу Навои көчөсүндө Өзбектерге таандык болгон 53 кичи бизнестерин жапты. Орто Азиядагы Адам Укугу НПОсунун айтуусуна караганда, Өзбек ишканаларынын жабылышы Оштун негизги планынын бир бөлүгү болгон өкмөт иштерине караштуу болчу. НПО дагы ал ишканалардын ээлери бизнесин жабууга мэрдин мекемесинин кемсинтип жана коркутуп аргасыз кылганын билдирди.

Аялдардын орточо айлык акысы эркектердикинен төмөн. Аялдардын көпчүлүгү пенсияда жана экономикалык шарттардын начарлашынан улам аялуу катмарга кирет. Айыл жеринде аялга аял жана эненин ролун чектеп коюшкандыктан алардын билим алуусу да чектелген.

ЛГБТ коомунун мүчөлөрү жумушта дискриминацияга алардын сексуалдык ориентациясы ачык болгондо дуушар болгонун билдиришти.

д. Алгылыктуу Эмгектенүү Шарттары

Өткөн жылы расмий улуттук минималдуу айлык эмгек акысы 600 сом болчу (\$ 7,96). Ишке алгандар жалпысынан андан көбүрөөк эмгек акысын төлөштү. Минималдуу иш акысы боюнча мыйзам иш акысы бара бара жашоо тиричилигин баасы менен дал келиши керек дейт. Өткөн жылы Улуттук Статистика Комитети орточо айлык эмгек акысы 11,845 сомду (\$ 157,14) түзгөн, деп отчет берген.

Стандарттык эмгек жумасы 40 саатты түзөт, адаттагыдай беш күндүк иш жумада. Мамлекетке караштуу ишканаларда жети күндүк иш жумасында 24 саат дем алуу шартын жобо менен милдеттейт. Эмгек мыйзамы иш мөөнөтүнөн тышкары күнүнө төрт сааттан же жумасына 20 сааттан ашпасы керек жана эмгекчилер анын акысы ордуна дем алыш күндөрүн же премия сааттык акысынын 150ден 200 пайызын алыш керек дейт. Бул камсыздандыруулар профсоюздары чечкиндүү болгон ири ишканаларда жана уюмдарда ишке ашырылган. Чакан жана расмий эмес ишканалардын профсоюздук өкүлдөрү жок.

Улуттук Статистика Комитети формалдуу эмес экономикалык ишкердүүлүктү буюм жана кызмат өндүргөн үй тиричилик бөлүгү деп аныктайт, ал бүлө мүчөлөрүнө эмгекти жана кирешени камсыз кылат. Өкмөттүн болжолдоосу менен калктын 24 эле пайызы экономиканын формалдуу секторунда иштеди, ошол эле учурда анын калгандары экономиканын формалдуу эмес бөлүгүндө иштешти.

Фабрикаларда коопсуздук жана ден - соолук абалдары начар болчу. Граждандык укук эмгек ордундагы ден-соолук жана коопсуздук боюнча стандарттарды негиздейт, бирок жалпысынан өкмөт аны ишке ашырууга милдеттеген жок. Мыйзам жумушчуларды өмүргө коркунуч келтирген жумуш жеринен өздөрү кетүү укугун камсыз кылбайт, жана анын натыйжасында жумуштан кетирүүгө чалдыгышы мүмкүн. Өкмөттүк Инспекциясы эмгекчилерди коргоого жана бардык түрдөгү эмгек боюнча көйгөйлөрдү текшерүүгө жоопкерчиликтүү, бирок анын иштери чектелген жана ишкерлик эрежелерин сактоо бирдей эмес. Формалдуу эмес экономикадагы эмгекчилердин укуктуу колдоосу да, жоболуу сактык стандарттары да жок.

Улуттук Статистика Комитети 2013-жылы 220 жумуш учурунда майыпка дуушар болгон учурун каттаган. Жумуш аткарууда майып болгону үчүн төлөнгөн компенсациясынын баардыгы 35 млн сомдон (\$ 464345) көбүрөөк түздү.

Өлкөдө катталбаган чет элдик жумушчулар катталган жумушчулардай эле укуктарды колдоно алган жок, анткени алар бийликтер менен арыздарын каттай алышкан жок, жана социалдык фондго төлөбөй жана дагы андан жардам ала алышкан жок.

Өкмөттүк лицензия эрежелери жарандарды чет өлкөдө иштеткен ишке алган кампанияларга катуу талаптарды коет, жана Эмгек, Миграция жана Жаштар Министрлиги ошондой кампаниялар ишке жалдай алгандан мурда аларга лицензия бериши керек. Өкмөт лицензия алган жана текшерилген фирмалардын тизмесин үзгүлтүксүз басма аркылуу ачыкка чыгарды. Ишке алуучулардын эмгек контракттарынын күчүнө кирген учурунда эмгек мигранттарды жумушка алуу келишимин жана иштөө шарттарын ишке жалдоочулар тарабынан текшерүүсү талап кылынган. Эмгекке жалдоочулар ошондой эле эмгек мигранттардын өлкөдөн кетүүсүнө чейин ишке алуу контракттары менен камсыз кылуусу талапталган.

Өкмөт эмгекчилер миграциясын ирээттүү жүрүшү үчүн аракеттер жасап, миграция процессин жөнгө салуу боюнча программасын кабыл алуусу аркылуу жана чет өлкөдө иштеген Кыргыз эмгекчилердин укуктарын коргоосун жакшыртуу боюнча Орусия, Түштүк Корея жана Казакстан өкмөттөрү менен кошо иштешти.